

**ΘΕΜΑ : “ΑΡΧΕΣ ΥΠΕΥΘΥΝΗΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ – ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ”**

Π.Μ.Σ. : Κλιματική Κρίση και Τεχνολογίες Πληροφορικής και
Επικοινωνιών

Μεταπτυχιακός

Φοιτητής:

Σουρβίνος Κωνσταντίνος

Επιβλέπων

Καθηγητής:

κος

Μανιάτης Ιωάννης

Σεπτέμβριος 2022

Ευχαριστίες :

- *Προς την σύζυγο, την θυγατέρα μου και τους γονείς μου για την αμέριστη ηθική συμπαράσταση που επέδειξαν κατά την συγγραφή της εργασίας*
- *Προς Εκείνον που στέκεται πάντα δίπλα μου....*

Δήλωση Πνευματικών Δικαιωμάτων

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα Διπλωματική Εργασία με τίτλο
“ΑΡΧΕΣ ΥΠΕΥΘΥΝΗΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ – ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ”

καθώς και τα ηλεκτρονικά αρχεία και οι πηγαίοι κώδικες που αναπτύχθηκαν ή τροποποιήθηκαν στα πλαίσια αυτής της εργασίας και αναφέρονται ρητώς μέσα στο κείμενο που συνοδεύουν και η οποία έχει εκπονηθεί στο Τμήμα Ψηφιακών Συστημάτων του Πανεπιστημίου Πειραιώς αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο, αρχεία ή / και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Copyright (C) Ονοματεπώνυμο Φοιτητή, Έτος, Πόλη

Copyright (C) Κωνσταντίνος Σουρβίνος, 2022, Άνω Λιόσια

Υπογραφή Φοιτητή:

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη	3
Abstract	4
Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο 1 : Εισαγωγή στην Υπεύθυνη Τραπεζική	6
1.1 Υπεύθυνη Τραπεζική : Έννοια, αρχές και στόχοι	6
1.2 Κίνητρα και οφέλη Υπεύθυνης Τραπεζικής	6
1.3 Η σύνδεση της Υπεύθυνης Τραπεζικής με τη Βιώσιμη Τραπεζική	7
1.4 Δείκτες μέτρησης της υπευθυνότητας των τραπεζών	8
Κεφάλαιο 2 : Βιώσιμη Ανάπτυξη	9
2.1 Η έννοια και τα στοιχεία της Βιώσιμης Ανάπτυξης	9
2.2 Βιώσιμη Ανάπτυξη : Στόχοι και κίνητρα	10
2.3 Δείκτες μέτρησης βιώσιμης ανάπτυξης	10
Κεφάλαιο 3 : Η σχέση Υπεύθυνης Τραπεζικής και Βιώσιμης Ανάπτυξης	11
3.1 Η συμβολή των τραπεζών στη Βιώσιμη Ανάπτυξη	11
3.2 Εμπειρικές έρευνες και μελέτες : Τι δείχνουν	12
Συμπεράσματα	13

Βιβλιογραφία και λοιπές Πηγές	14
-------------------------------------	----

Παράρτημα : Πίνακες, Σχήματα και Διαγράμματα	15
--	----

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Επίκεντρο της παρούσας εργασίας είναι η προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης από τις υπεύθυνες τράπεζες.

Στόχο της αποτελεί η απάντηση στο ερώτημα κατά πόσο συμβάλλουν οι τράπεζες με τη χρηματοδότησή τους και με άλλα μέσα στην επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης.

Αφού εξηγήσουμε τις έννοιες της Υπεύθυνης Τραπεζικής, της Βιώσιμης Τραπεζικής και της Βιώσιμης Ανάπτυξης θα αναλύσουμε πώς συνδέονται μεταξύ τους.

Θα μελετήσουμε ακόμη ερευνητικά τη συμβολή των τεσσάρων συστημικών τραπεζών, που έχουν προσυπογράψει τις αρχές της Υπεύθυνης Τραπεζικής, στη βιώσιμη ανάπτυξη της Ελλάδας τα τελευταία χρόνια και θα δούμε ότι το αποτέλεσμα είναι μεν θετικό αλλά πενιχρό, σε συστοιχία με τα αποτελέσματα άλλων μελετών για την επίδραση των ευρωπαϊκών τραπεζών.

Λέξεις-κλειδιά : Υπεύθυνη Τραπεζική, Βιώσιμη Τραπεζική, Βιώσιμη Ανάπτυξη, Χρηματοδότηση, Περιβαλλοντικοί, Κοινωνικοί και Παράγοντες Διακυβέρνησης

ABSTRACT

Our written assignment focuses on the contribution of the responsible banks to sustainable development.

Our aim is to give a reply to the question at what extent the banks promote the sustainable development and the achievement of its goals called 'SDGs'.

Firstly, we explain the meanings of the Responsible Banking, the Sustainable Banking and the Sustainable Development and then we analyse how they are connected.

In addition, we study with an econometric research the contribution of the four systemic Greek banks, which are implementing the PRB, to the sustainable development of Greece through the last years.

Our findings present that there is a poor promotion of these banks to the Greek sustainable development which is in accord with the results of other studies on European banks.

Keywords: Responsible Banking, Sustainable Banking, Sustainable Development, ESG Factors

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι τράπεζες αποτελούν επιχειρήσεις που διαχειρίζονται περισσότερους κινδύνους από κάθε άλλου είδους επιχειρήσεις. Τα τελευταία χρόνια οι εταιρικοί κίνδυνοι έχουν αυξηθεί και οι τράπεζες λαμβάνουν περισσότερο υπόψη τους και άλλους κινδύνους, όπως περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς.

Σε αυτό έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο η σύγχρονη τάση για αύξηση του ενδιαφέροντος για περιβαλλοντικά θέματα και για την πράσινη οικονομία από την κοινωνία ολόκληρη και επομένως και από τους πελάτες των τραπεζών και τους επενδυτές που στρέφονται σε υπεύθυνες επενδύσεις (μεταξύ αυτών και πράσινες επενδύσεις).

Αυτό, σε συνδυασμό με τον ανταγωνισμό, τις έχει ωθήσει να λαμβάνουν περισσότερο υπόψη τους περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς παράγοντες, καθώς και παράγοντες διακυβέρνησης, και να ενσωματώνουν στη στρατηγική τους την επιχειρηματική ηθική μαζί με αυτούς τους παράγοντες.

Οι τράπεζες ήδη συμβάλλουν σε μικρό βαθμό στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης με τη χρηματοδότηση πράσινων έργων και έργων με κοινωνικό αντίκτυπο και όχι μόνο, αλλά στο μέλλον μπορούν να παίξουν πρωτεύοντα ρόλο στην επίτευξη των στόχων της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ

1.1 Υπεύθυνη Τραπεζική : Έννοια, Αρχές και Ταξινόμηση Τραπεζών

Η υπεύθυνη τραπεζική αναφέρεται στην τραπεζική που προσφέρει προϊόντα και υπηρεσίες λαμβάνοντας υπόψη τα περιβαλλοντικά θέματα και κινδύνους, επιδεικνύει την κοινωνική υπευθυνότητα και προάγει ηθικά πρότυπα (Ziolo & Sergi, 2019).

Ή αλλιώς η υπεύθυνη τραπεζική έχει να κάνει με τις τράπεζες που χρηματοδοτούν δραστηριότητες και προσφέρουν χρηματοοικονομικά προϊόντα με θετικό αντίκτυπο στην κοινωνία και στο περιβάλλον (Jeucken, 2010).

Οι τράπεζες χαρακτηρίζονται ως εταιρικά υπεύθυνες όταν κάνουν ενέργειες πέραν των όσων τους υποχρεώνει η νομοθεσία, για το περιβάλλον και για την κοινωνία (Nassos & Avlonas, 2020).

Οι Αρχές Υπεύθυνης Τραπεζικής (PRB – Principles for Responsible Banking) είναι ένα μέρος του UNEP FI (Πρωτοβουλία Χρηματοδότησης του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον) που εισήχθησαν στα τέλη του 2019 από το UNEP και από τον ιδιωτικό χρηματοοικονομικό τομέα. Στόχος ήταν η ενίσχυση της χρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα για τη βιώσιμη ανάπτυξη (Gutterman, 2021). Άλλος ένας στόχος ήταν η ευθυγράμμιση της επιχειρηματικής στρατηγικής των τραπεζών με τους στόχους της κοινωνίας (Gutterman, 2021).

Οι αρχές αυτές είναι οι εξής (<https://www.unepfi.org/banking/bankingprinciples/>) :

- **Εναρμόνιση/Ευθυγράμμιση**
- **Επίδραση και θέσπιση στόχων**
- **Πελάτες**
- **Ενδιαφερόμενα μέρη**

- **Διακυβέρνηση και κουλτούρα**
- **Διαφάνεια και λογοδοσία**

Η πρώτη αρχή αφορά την εναρμόνιση της εταιρικής στρατηγικής των τραπεζών έτσι ώστε να συνεισφέρει στα άτομα και στην κοινωνία καλύπτοντας τις ανάγκες τους. Η εναρμόνιση γίνεται βάσει της Κλιματικής Συμφωνίας του Παρισιού, των Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης και με τα εθνικά και περιφερειακά πλαίσια.

Η αρχή της επίδρασης και της θέσπισης στόχων αφορά την αύξηση του θετικού αντίκτυπου των δραστηριοτήτων των τραπεζών, των προϊόντων τους και των υπηρεσιών τους στους ανθρώπους και στο περιβάλλον. Ακόμη περιλαμβάνουν τη διαχείριση των σχετικών κινδύνων.

Πολύ σημαντική είναι η τρίτη αρχή της Υπεύθυνης Τραπεζικής σύμφωνα με την οποία οι τράπεζες δίνουν έμφαση στους πελάτες τους με βιώσιμες πρακτικές και οικονομικές δραστηριότητες για το παρόν και για το μέλλον.

Οι τράπεζες που τηρούν την τέταρτη αρχή, συνεργάζονται με όλους τους ενδιαφερόμενους και δεσμεύονται για να επιτευχθούν οι στόχοι της κοινωνίας.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η διακυβέρνηση και η κουλτούρα τους.

Τέλος, οι υπεύθυνες τράπεζες λογοδοτούν στην κοινωνία αναλαμβάνοντας την ευθύνη τους για τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις που προκαλούν σε αυτή και παράλληλα είναι προσεκτικές όσον αφορά τα ζητήματα διαφάνειας.

Οι τράπεζες υπογράφοντας τις έξι αυτές βασικές αρχές της υπεύθυνης τραπεζικής γίνονται περισσότερο περιβαλλοντικά και κοινωνικά υπεύθυνες. Μεταξύ άλλων, αναμορφώνουν τις επιχειρηματικές τους στρατηγικές, αλλάζουν τα χαρακτηριστικά των προϊόντων και των υπηρεσιών τους, δίνουν μεγάλη σημασία σε ζητήματα διαφάνειας, διαχειρίζονται τους κινδύνους που σχετίζονται με το περιβάλλον, την κοινωνία και τη διακυβέρνηση (Ziolo, 2019).

Δεδομένου ότι σύμφωνα με το τρίγωνο του Elkington οι επιχειρήσεις έχουν τρεις πτυχές, την περιβαλλοντική, την κοινωνική και την οικονομική, που είναι γνωστό ως P³ (πλανήτης-άνθρωποι-κέρδος, planet-people-profit) ή ως E³ (γη-ισότητα-οικονομία, earth-equity-economy) και οι τράπεζες έχουν τρεις πτυχές, οπότε πρέπει να είναι υπεύθυνες και να λαμβάνουν υπόψη τους το περιβάλλον και την κοινωνία στη χρηματοδότησή τους (Nassos & Avlonas, 2020).

Αναλύοντας τις παραπάνω αρχές, σύμφωνα με την πρώτη αρχή οι τράπεζες πρέπει να εναρμονίσουν τις πρακτικές τους σύμφωνα με την Κλιματική Συμφωνία του Παρισιού. Η συμφωνία αυτή υπεγράφη το Δεκέμβριο του 2015 στο Παρίσι από 196 χώρες και ξεκίνησε να εφαρμόζεται το Νοέμβριο του 2016. Η συμφωνία αυτή αφορά την κλιματική αλλαγή και καθορίζει στόχους όσον αφορά τον πλανήτη, όπως το μακροπρόθεσμο στόχο της μείωσης της θερμοκρασίας του πλανήτη. Ειδικότερα, οι τράπεζες μπορούν να συνεισφέρουν στην επίτευξη των στόχων αυτών μέσω της χρηματοδότησης των επενδύσεων για μείωση των εκπομπών διοξειδίου και παράλληλα χρηματοδότησης για τη μείωση των επιπτώσεων της αλλαγής του κλίματος (<https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>). Η μείωση της κλιματικής αλλαγής επιτυγχάνεται μέσω μείωσης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα ανά μονάδα ενέργειας και μέσω της μείωσης της χρήσης ενέργειας ανά μονάδα προϊόντος (Κοτταρίδη,2021).

Επίσης οι τράπεζες, με βάση την πρώτη αρχή της υπεύθυνης τραπεζικής, θα πρέπει να συνεισφέρουν στην επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι στόχοι αυτοί, που περιγράφονται αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο, είναι γνωστοί ως Παγκόσμιοι Στόχοι (Global Goals - GG). Περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων στόχους που αφορούν τις οικονομικές ανισότητες, τη φτώχεια, την ειρήνη, τη δικαιοσύνη, την καινοτομία, τη βιώσιμη κατανάλωση και την προστασία του πλανήτη (Bem et al., 2018).

Η επίδραση των τραπεζών και η θέσπιση στόχων (δεύτερη αρχή Υπεύθυνης Τραπεζικής) είναι η θετική επίδραση των δραστηριοτήτων τους σε περιβάλλον και ανθρώπους, δηλαδή στο περιβάλλον και στην κοινωνία. Η θετική αυτή επίδραση μετράται από διάφορους δείκτες υπευθυνότητας και βιωσιμότητας που θα αναλύσουμε σε επόμενη υποενότητα. Επιπρόσθετα, οι τράπεζες θα πρέπει να διαχειρίζονται κι άλλους κινδύνους πέραν των οικονομικών κινδύνων, όπως κινδύνους διακυβέρνησης, περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή που δίνει διευκρινίσεις (2019), η διακυβέρνηση, που αποτελεί την 5^η αρχή της Υπεύθυνης Τραπεζικής, έχει να κάνει με τη διοικητική δομή της τράπεζας, τις σχέσεις της με τους εργαζομένους της, τα χαρακτηριστικά των προϊόντων και υπηρεσιών της, το πλαίσιο διαχείρισης κινδύνων

και την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών κινδύνων στη διαχείριση κινδύνων (Ziolo, 2020).

Οι ελληνικές εμπορικές τράπεζες προχωρούν με μεγάλη αργοπορία στην προσυπογραφή και υιοθέτηση των Αρχών Υπεύθυνης Τραπεζικής. Την αρχή έκανε η Τράπεζα Πειραιώς, ακολούθησαν η Alphabank και η Eurobank το 2019 και αργότερα η ΕΤΕ.

1.2 Κίνητρα και Οφέλη Υπεύθυνης Τραπεζικής

Ένα από τα κίνητρα των τραπεζών για να γίνουν υπεύθυνες είναι αυστηρά οικονομικό και είναι ο **λόγος κόστους-οφέλους**.

Η βελτίωση του λόγου κόστους-οφέλους προκύπτει από αύξηση των εσόδων που μπορεί να έχουν οι τράπεζες από ανακύκλωση απορριμμάτων καθώς και από μείωση/εξοικονόμηση κόστους στην κατανάλωση χαρτιού, νερού και ενέργειας (Jeucken, 2010). Με αυτό τον τρόπο οι τράπεζες γίνονται περιβαλλοντικά υπεύθυνες και ικανοποιούν την αρχή της επίδρασης της Υπεύθυνης Τραπεζικής αλλά και την πρώτη αρχή της Υπεύθυνης Τραπεζικής, αυτή της εναρμόνισης με τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης, αφού η βιώσιμη ανάπτυξη έχει και περιβαλλοντικό χρώμα.

Ένα δεύτερο κίνητρο είναι η **μείωση του κινδύνου φήμης των τραπεζών**. Ο κίνδυνος φήμης προκύπτει από στρατηγικά λάθη της διοίκησης των τραπεζών και ενέχουν κόστος αλλά και δημιουργούν αρνητική φήμη για τις τράπεζες επηρεάζοντας αρνητικά τους πελάτες τους (Casu et al., 2018). Για παράδειγμα η στρατηγική απόφαση μία τράπεζας να μην ικανοποιεί τους πελάτες της, να μη συνεισφέρει στην κοινωνία και να μη σέβεται το περιβάλλον αποτελεί ένα λάθος του μάνατζμέντ της. Αυτό μπορεί να έχει σαν αποτέλεσμα τη μείωση της ζήτησης των προϊόντων και των υπηρεσιών αυτών των τραπεζών με συνέπεια να μειωθούν τα επιτοκιακά και μη επιτοκιακά τους έσοδα, άρα και τα καθαρά τους έσοδα έχοντας έτσι αρνητικό αντίκτυπο στην κερδοφορία τους. Οι τράπεζες που είναι υπεύθυνες απέναντι στους πελάτες τους και σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, στην κοινωνία και στο περιβάλλον έχουν μειωμένο κίνδυνο φήμης κάτι που μπορεί να

επιδράσει θετικά στην κερδοφορία τους. Κατά συνέπεια και το δεύτερο κίνητρο έχει οικονομικό και όχι μόνο χαρακτήρα.

Τρίτον, η υπεύθυνη τραπεζική συνεπάγεται **μειωμένο νομικό κίνδυνο** για τις τράπεζες. Ο νομικός κίνδυνος προέρχεται από σφάλματα (πχ. εσφαλμένες νομικές συμβουλές ή παραλείψεις ή παρερμηνεία των συμβολαίων ή της νομοθεσίας με συνέπεια πρόσθετα κόστη για τις τράπεζες που επηρεάζουν αρνητικά την κερδοφορία τους ή και τη φερεγγυότητά τους ακόμα (Προβόπουλος & Καπόπουλος, 2001) (Casu et al, 2018). Οι τράπεζες και γενικότερα τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα διέπονται από μία περιβαλλοντική νομοθεσία την οποία πρέπει να τηρούν. Σε περίπτωση μη τήρησης της κείμενης νομοθεσίας το κόστος των τραπεζών αυξάνεται με αρνητική επίδραση στην κερδοφορία τους (Jeucken, 2010).

Ο νομικός κίνδυνος και ο κίνδυνος φήμης μπορούν να κυοφορήσουν μία σειρά άλλων σοβαρότερων χρηματοοικονομικών κινδύνων για τις τράπεζες, όπως ο κίνδυνος ρευστότητας που μπορεί να εξελιχθεί σε κίνδυνο χρεοκοπίας. Μία μεγάλη μαζική εκροή καταθέσεων λόγω κακής φήμης της τράπεζας μπορεί να δημιουργήσει κίνδυνο ρευστότητας από πλευράς παθητικού στην τράπεζα που μπορεί να καταλήξει, να μεταμφιεστεί σε κίνδυνο πτώχευσής της (Αντζουλάτος, 2020).

Πέρα από τη μείωση των κινδύνων που μπορεί να αποφέρει πρόσθετα έσοδα ή λιγότερα κόστη, η υπεύθυνη τραπεζική έχει άλλο ένα όφελος : **Προσελκύει περισσότερο ορισμένους τύπους επενδυτών** (Jeucken, 2010). Στις υπεύθυνες τράπεζες επενδύουν περισσότερο επενδυτές που έλκονται από τις επενδύσεις επίδρασης (impact investing) και από τις υπεύθυνες επενδύσεις (responsible investing). Οι επενδύσεις επίδρασης είναι οι επενδύσεις σε επιχειρήσεις των οποίων τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες εκτός από μία χρηματοοικονομική απόδοση έχει θετική επίδραση στην κοινωνία (Allman, 2015). Οι υπεύθυνες επενδύσεις αποτελούν επενδύσεις σε επιχειρήσεις που λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τους και έχουν υψηλές επιδόσεις όσον αφορά περιβαλλοντικά κριτήρια, κοινωνικά κριτήρια και κριτήρια διακυβέρνησης (ESG κριτήρια) (<https://www.unpri.org/>). Όταν οι τράπεζες είναι περιβαλλοντικά υπεύθυνες και εκπληρώνουν την τέταρτη αρχή της Υπεύθυνης Τραπεζικής, δηλαδή είναι και κοινωνικά υπεύθυνες αφού εκπληρώνουν τους στόχους της κοινωνίας, προτιμώνται από τους επενδυτές που προβαίνουν σε υπεύθυνες επενδύσεις και επενδύσεις επίδρασης., αφού έχουν υψηλές επιδόσεις

σύμφωνα με τα κοινωνικά κριτήρια. Αυτό τους προσφέρει το όφελος της **πρόσβασης σε κεφάλαια** (Nassos & Avlonas, 2020).

Ιδιαίτερα σημαντικό κίνητρο όμως για μία τράπεζα να γίνει υπεύθυνη είναι οι **πελάτες** της. Μία από τις αρχές της Υπεύθυνης Τραπεζικής είναι να δίνει έμφαση στους πελάτες της. Όταν μία τράπεζα είναι πελατοκεντρική τότε η εικόνα προς τους πελάτες της είναι καλύτερη (Jeucken, 2010). Τα τελευταία έτη έχει αναδειχθεί ο λεγόμενος 'βιώσιμος καταναλωτισμός' που έχει δημιουργήσει νέα τμήματα της αγοράς (πράσινους καταναλωτές) ωθώντας τις επιχειρήσεις να δημιουργήσουν νέα προϊόντα και υπηρεσίες, κυρίως πράσινα προϊόντα (πχ. αύξηση ζήτησης για βιολογικά προϊόντα ή για οικοτουρισμό) (Sharma, 2021) (Sarkar & Sinha, 2017). Έτσι και οι τράπεζες ωθούνται να δημιουργήσουν νέα προϊόντα και υπηρεσίες που να είναι βιώσιμα και έτσι να γίνουν υπεύθυνες απέναντι στο περιβάλλον και στην κοινωνία. Όπως οι καταναλωτές είναι πρόθυμοι να πληρώσουν ένα αντίτιμο (υψηλότερη τιμή) για αυτά τα προϊόντα, έτσι και οι επενδυτές είναι διατεθειμένοι να δεχθούν χαμηλότερες αποδόσεις για πράσινα χρηματοοικονομικά προϊόντα (πχ. πράσινα ομόλογα) ή οι καταθέτες χαμηλότερο επιτόκιο για τις αποταμιεύσεις τους αρκεί να αποφέρουν περιβαλλοντικά οφέλη (πχ. πράσινοι αποταμιευτικοί λογαριασμοί).

Έτσι όταν οι τράπεζες εστιάζουν στους πελάτες τους αντιλαμβάνονται τις μεταβολές στις προσδοκίες τους και στις προτιμήσεις τους, με αποτέλεσμα να αναπτύσσουν νέα προϊόντα ή να εντοπίζουν νέα τμήματα της αγοράς, κάτι που αποφέρει οφέλη αφού **δημιουργεί ευκαιρίες για ανάπτυξή τους και για βελτίωση της κερδοφορίας** τους (Nassos & Avlonas, 2020).

Επιπρόσθετα, οι τράπεζες με εταιρική ευθύνη απέναντι στους πελάτες τους, μπορούν να δομήσουν μακροχρόνιες σχέσεις εμπιστοσύνης με αυτούς, με αποτέλεσμα το όφελος της εξοικονόμησης κόστους για περισσότερο σχεσιακό μάρκετινγκ.

Οι **ανταγωνιστές** επίσης των τραπεζών τις παρακινούν επίσης να γίνουν υπεύθυνες. Ορισμένες τράπεζες μιμούνται τις άλλες που οι δραστηριότητές τους έχουν θετικό αντίκτυπο στην κοινωνία ή ακολουθούν βιώσιμες πρακτικές στην οικονομική δραστηριότητά τους, αλλάζοντας έτσι τη στρατηγική τους για να συμβαδίζουν με τον ανταγωνισμό (Sarkar & Sinha, 2017). Επίσης αποτελεί κίνητρο για τις μεγάλες

τράπεζες να δημιουργήσουν εμπόδια εισόδου νέων τραπεζών στον κλάδο. Έτσι εκτός από τους χρηματοοικονομικούς κινδύνους που διαχειρίζονται, διαχειρίζονται και λαμβάνουν υπόψη τους και άλλους κινδύνους, όπως τους περιβαλλοντικούς, τους κοινωνικούς και κινδύνους διακυβέρνησης.

Συνεπώς ένα ακόμα όφελος είναι η **διαχείριση των κινδύνων** από τις τράπεζες (Nassos & Avlonas, 2020).

Καλύτερη εικόνα έχει και ως προς την κοινωνία ολόκληρη μία τράπεζα υπεύθυνη απέναντι στους ανθρώπους, στο περιβάλλον και που προωθεί τη βιώσιμη ανάπτυξη (Jeucken, 2010). Άρα κίνητρο δημιουργεί και **κοινωνία** στο σύνολό της. Όταν οι τράπεζες απολαμβάνουν της εκτίμησης και της εμπιστοσύνης της κοινωνίας ολόκληρης (πελατών, εργαζομένων και άλλων μερών της) μπορούν να προβούν σε καινοτομίες και να αναπτυχθούν και οι ίδιες αφού δρουν σε ένα περιβάλλον ευνοϊκότερο γι αυτές (Nassos & Avlonas, 2020).

Η ανάπτυξη εμπιστοσύνης με τους εργαζομένους τους, τις βοηθά στη καλύτερη **διαχείριση των ανθρωπίνων πόρων** (Nassos & Avlonas, 2020).

Κίνητρο για τις τράπεζες ώστε να γίνουν υπεύθυνες αποτελεί το γεγονός ότι με τις ενέργειές τους προς όφελος της κοινωνίας σε περιόδους οικονομικών κρίσεων ή οικονομικής ύφεσης, **μετριάζουν τις επιπτώσεις των κρίσεων αυτών** (πχ. απώλεια θέσεων εργασίας) με αποτέλεσμα και οι ίδιες να επωφελούνται από αυτό, αφού η οικονομική κρίση στερεί έσοδα από τις τράπεζες.

Πρόσθετο κίνητρο-όφελος για τις τράπεζες ώστε να γίνουν υπεύθυνες, είναι το **αίσθημα της υπερηφάνειας των εργαζομένων και η αύξηση της ικανοποίησής τους** που μπορεί να αποβεί σε αύξηση της αφοσίωσής τους και της παραγωγικότητάς τους (Rezaee,2021).

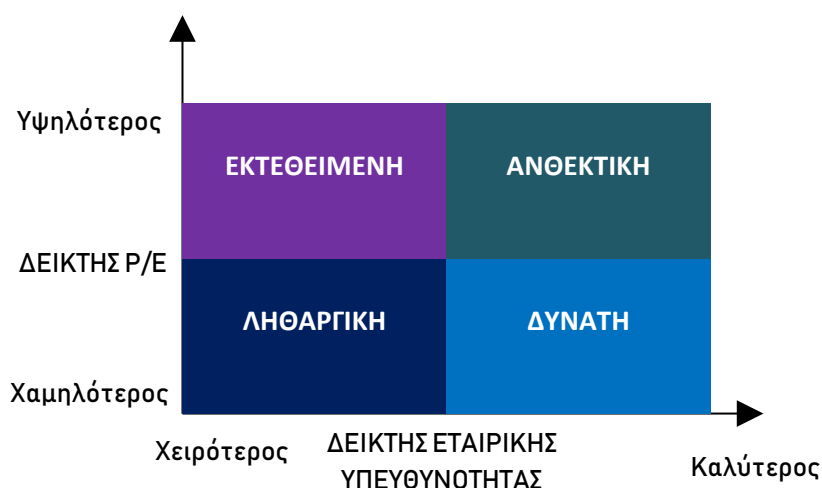
Σε ορισμένες χώρες, οι τράπεζες που είναι περιβαλλοντικά υπεύθυνες απολαμβάνουν ακόμη ορισμένα **φορολογικά οφέλη**.

Κατά συνέπεια οι τράπεζες θα πρέπει να είναι και εταιρικά υπεύθυνες και να μη δίνουν μόνο σημασία στις χρηματοοικονομικές τους επιδόσεις.

Ένας συγκριτικός δείκτης κερδοφορίας των τραπεζών είναι ο πολλαπλασιαστής κερδών P/E που αποτελεί το λόγο της τιμής της μετοχής της τράπεζας προς τα κέρδη της ανά μετοχή.

Η παρακάτω μήτρα κατατάσσει τις τράπεζες σε τέσσερις κατηγορίες με βάση το δείκτη αυτό (που αναφέρεται στα χρηματοοικονομικά) της κάθε τράπεζας συγκριτικά με τον κλάδο και με βάση την εταιρική ευθύνη κάθε τράπεζας συγκριτικά με τον κλάδο :

Σχήμα 1 – Η μήτρα εταιρικής υπευθυνότητας των τραπεζών

Πηγή : Spedding & Rose, 2008

Οι τράπεζες με υψηλότερο P/E από αυτό του κλάδου και υψηλότερο δείκτη κάλυψης εταιρικής υπευθυνότητας από τον κλαδικό είναι ανθεκτικές και είναι σε καλύτερη θέση από όλες τις άλλες τράπεζες αφού και κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις επιτυγχάνουν και οι μέτοχοι τις προτιμούν μεγιστοποιώντας τον πλούτο τους (υψηλός δείκτης P/E σημαίνει υψηλή τιμή μετοχής και άρα υψηλή ζήτηση μετοχής από τους επενδυτές που ανταμείβουν την τράπεζα για τις δράσεις της (Spedding & Rose, 2008).

Στον αντίποδα, στη δυσμενέστερη θέση βρίσκονται οι ληθαργικές (αδρανείς/κοιμισμένες) τράπεζες οι οποίες και δε λαμβάνουν υπόψη τους, τους παράγοντες εταιρικής ευθύνης και δεν απολαμβάνουν οφέλη λόγω αυτού.

1.3 Η σχέση της Υπεύθυνης Τραπεζικής με τη Βιώσιμη Τραπεζική

Η βιώσιμη τραπεζική αναφέρεται στην παροχή από τις τράπεζες των προϊόντων και των υπηρεσιών τους σε πελάτες που λαμβάνουν υπόψη τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις των ενεργειών τους (Bouma et al., 2001).

Οι στόχοι της βιώσιμης τραπεζικής σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών (EAT-EBA) είναι (Ziolo, 2019) :

- **Η ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών παραγόντων, των κοινωνικών παραγόντων και των παραγόντων διακυβέρνησης (ESG) στις τραπεζικές υπηρεσίες**
- **Η στήριξη της υγιούς, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης από τις τράπεζες**
- **Η ευαισθητοποίηση των τραπεζών όσον αφορά τους ESG κινδύνους και η διαχείριση αυτών**

Επομένως η βιώσιμη τραπεζική έχει τις εξής διαστάσεις : Την περιβαλλοντική, την κοινωνική και την οικονομική (Bem et al., 2018). Επίσης έχει και τη διάσταση της διακυβέρνησης.

Αν αναλύσουμε τις διαστάσεις της βιώσιμης επιχείρησης, διότι και η τράπεζα επιχείρηση είναι, αυτές είναι πέντε (EGSEE) (Rezaee et al., 2019) :

- **Οικονομική (Economic-E)**
- **Κοινωνική (Social-S)**
- **Διακυβέρνησης (G-Governance)**
- **Ηθική (Ethical-E)**

▪ Περιβαλλοντική (Environmental-E)

Οι τράπεζες είναι περιβαλλοντικά βιώσιμες εάν μειώνουν τη σπατάλη τους και συμβάλλουν στη διατήρηση των φυσικών πόρων, ενώ είναι κοινωνικά βιώσιμες εάν συμβάλλουν με τη χρηματοδότησή τους για τη μείωση της φτώχειας, για τη βελτίωση της ευημερίας και της ποιότητας ζωής (International Finance Corporation, 2005) (Ziolo, 2020).

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η υπεύθυνη τραπεζική αποτελεί ένα μέρος της βιώσιμης τραπεζικής.

Η διαφορά της υπεύθυνης τραπεζικής από τη βιώσιμη τραπεζική είναι ότι η δεύτερη λαμβάνει υπόψη και οικονομικά θέματα κι όχι μόνο περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα.

Οι τράπεζες που είναι υπεύθυνες είναι απαραίτητα βιώσιμες (αφού πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και η οικονομική επιχειρηματική διάσταση), ενώ οι βιώσιμες τράπεζες είναι υπεύθυνες.

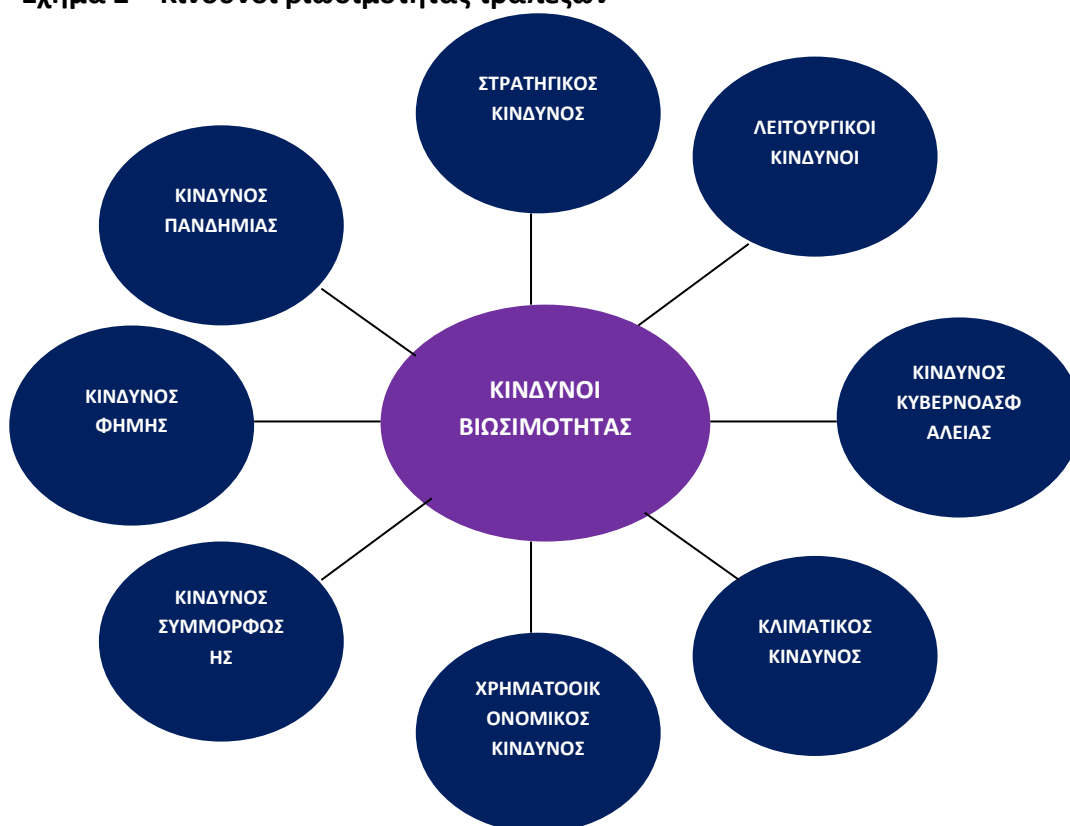
Επίσης ένα μέρος της βιώσιμης τραπεζικής είναι η υπεύθυνη τραπεζική, της οποίας μέρος αποτελεί η 'πράσινη τραπεζική', η οποία αφορά μόνο το περιβαλλοντικό μέρος των τραπεζών ως επιχειρήσεις (Ziolo, 2020).

Η βιώσιμη τραπεζική και άρα και η υπεύθυνη τραπεζική διαφέρουν από την επιθετική τραπεζική, την προληπτική τραπεζική και ιδιαίτερα από την αμυντική τραπεζική. Η αμυντική τραπεζική έχει σα στόχο την εξοικονόμηση κόστους και γι αυτό δεν είναι βιώσιμη, αφού οι ενέργειες με φόντο το περιβάλλον και η κοινωνία έχουν κόστος, το οποίο οι τράπεζες αποφεύγουν. Αντίθετα, οι τράπεζες που δε λειτουργούν αμυντικά αλλά προληπτικά (προληπτική τραπεζική), εστιάζουν στην εξοικονόμηση του κόστους τους εσωτερικά (πχ. χρήση χαρτιού, νερού και ενέργειας) αντιμετωπίζοντας έτσι και τους περιβαλλοντικούς κινδύνους. Τέλος, οι τράπεζες που δρουν επιθετικά (επιθετική τραπεζική) έχουν ως στόχο να προσαρμόζονται στις απαιτήσεις της αγοράς και επειδή κυριαρχούν αυτή την εποχή οι τάσεις για περιβαλλοντική και κοινωνική ευθύνη, οι δραστηριότητές τους εστιάζουν σε αυτό. Η διαφορά της επιθετικής τραπεζικής με τη βιώσιμη τραπεζική είναι ότι οι βιώσιμες τράπεζες αναλαμβάνουν δραστηριότητες για το περιβάλλον και την κοινωνία όχι λόγω του ότι έχει αυτό μεγάλη ζήτηση τα τελευταία έτη, αλλά επειδή αυτό εντάσσεται στην εταιρική στρατηγική τους (Jeucken, 2010).

Οι τράπεζες παρέχουν βιώσιμη χρηματοδότηση όταν προσφέρουν οικονομικό κεφάλαιο, καθώς προϊόντα και υπηρεσίες, χωρίς να προκαλούν ζημία στην οικονομική ευημερία, στην οικολογία και στην κοινωνική ευημερία (Strandberg, 2005) (Bem et al., 2018).

Οι υπεύθυνες τράπεζες για να είναι εκτός από υπεύθυνες και βιώσιμες, θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους, τους κινδύνους βιωσιμότητας που απεικονίζονται στο παρακάτω σχήμα (Rezaee, 2021) :

Σχήμα 2 – Κίνδυνοι βιωσιμότητας τραπεζών

Πηγή : Rezaee Z., 2021

Βλέπουμε ότι οι κίνδυνοι βιωσιμότητας των τραπεζών προκαλούνται τόσο από εξωτερικούς παράγοντες που αφορούν το επιχειρηματικό περιβάλλον, όσο και από εσωτερικούς παράγοντες που αφορούν τις ίδιες τις τράπεζες.

Οι κίνδυνοι μεταξύ άλλων είναι οικονομικοί (πχ. χρηματοοικονομικός κίνδυνος), και περιβαλλοντικοί (πχ. κλιματικός κίνδυνος).

Ένας νέος κίνδυνος έχει προκύψει λόγω της πανδημίας του COVID-19 και απειλεί τη βιωσιμότητα των τραπεζών.

Η Υπεύθυνη Τραπεζική περιλαμβάνει τη διαχείριση των κινδύνων σχετικά με τους ανθρώπους και το περιβάλλον στη δεύτερη αρχή της, οπότε οι τράπεζες που είναι υπεύθυνες θα πρέπει να διαχειρίζονται εκ των παραπάνω κινδύνων, τους κινδύνους σχετικά με τους ανθρώπους και το περιβάλλον (πχ. κλιματικός κίνδυνος).

1.4 Δείκτες μέτρησης υπευθυνότητας των τραπεζών

Η υπευθυνότητα των επιχειρήσεων και άρα και των τραπεζών μετράται από του δείκτες μέτρησης εταιρικής ευθύνης (CR metrics).

Στη χώρα μας το Ινστιτούτο Εταιρικής Ευθύνης έχει δημιουργήσει τον **Δείκτη Εταιρικής Ευθύνης (Corporate Responsibility Index)** από το 2008. Ο δείκτης αυτός παίρνει τιμές με βάση την αξιολόγηση των εταιριών και άρα και των τραπεζών όσον αφορά τέσσερα πεδία (<http://www.cri.org.gr/Contents.aspx?CatId=29>) :

- **Κοινωνία**
- **Περιβάλλον**
- **Εργαζόμενους**
- **Αγορά**

Η αξιολόγηση όσον αφορά τους εργαζόμενους αφορά εργασιακά θέματα όπως την ασφάλεια των εργαζομένων, την υγιεινή, την ειλικρινή επικοινωνία και τη δίκαιη μεταχείριση.

Η αξιολόγηση όσον αφορά την αγορά, έχει να κάνει με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που προσφέρει η εταιρία, στην προκειμένη τράπεζα, στους πελάτες της καθώς και τη σχέση τους με αυτούς.

Τέλος, λαμβάνονται υπόψη οι πρωτοβουλίες για στήριξη των τοπικών κοινωνιών και των εθνικών κοινωνιών και οι πολιτικές και ενέργειες για το περιβάλλον.

Με βάση τις τιμές του δείκτη CRI που συγκεντρώνουν τράπεζες και άλλες εταιρίες, απονέμονται βραβεία σε αυτές που έχουν καλές, πολύ καλές, πάρα πολύ καλές, εξαιρετικές και άριστες επιδόσεις σε θέματα υπευθυνότητας. Τα βραβεία είναι :

- Βραβείο διαμαντένιο
- Βραβείο πλατινένιο
- Βραβείο χρυσό
- Βραβείο ασημένιο
- Βραβείο χάλκινο

Οι ελληνικές τράπεζες έχουν αξιοσημείωτες επιδόσεις με βάση τον δείκτη αυτό. Την περίοδο 2017-2018 καθώς και την περίοδο 2020-2021, η Εθνική Τράπεζα (NBG) κέρδισε το διαμαντένιο βραβείο, ενώ τα προηγούμενα έτη (2013,2014,2015 και 2016-17) είχε κερδίσει το χάλκινο βραβείο. Αντίστοιχα, η Τράπεζα Πειραιώς (Piraeusbank) κατέκτησε το διαμαντένιο βραβείο την περίοδο 2020-2021, ενώ τα προηγούμενα έτη (2013,2014,2015) είχε κερδίσει το πλατινένιο βραβείο σε θέματα εταιρικής υπευθυνότητας.

Οι δείκτες μέτρησης της υπευθυνότητας των τραπεζών απέναντι στην κοινωνία και στο περιβάλλον είναι μέρος του **δείκτη ESG (Environmental, Social and Governance)** και συγκεκριμένα το μέρος που αφορά το περιβάλλον ('Ε') και την κοινωνία ('S'). Επειδή όμως η διακυβέρνηση και η διαφάνεια αποτελούν στοιχεία της Υπεύθυνης Τραπεζικής θα πρέπει να λάβουμε υπόψη και τη διακυβέρνηση ('G'). Τα ESG κριτήρια είναι κριτήρια που θέτουν τα πρότυπα για τη λειτουργία των εταιριών με περιβαλλοντική και κοινωνική συνείδηση καθώς και με επιχειρηματική ηθική σε θέματα διακυβέρνησης (Dolan & Zales, 2021).

Τα περιβαλλοντικά κριτήρια αποτελούν κριτήρια για τη μέτρηση της ευθύνης μίας εταιρίας (και άρα και τράπεζας) απέναντι στην φύση και στα οικοσυστήματα, δηλαδή σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον.

Τα κοινωνικά κριτήρια αποτελούν κριτήρια αποτελούν τη βάση για το επίπεδο μέτρησης της ευθύνης μιας επιχείρησης έναντι των εργαζομένων της, των πελατών της, των προμηθευτών της, των συνεργατών της και απέναντι στις κοινότητες, τοπικές και εθνικές.

Τέλος τα κριτήρια διακυβέρνησης αποτελούν κριτήρια που μετρούν την ευθύνη της επιχείρησης όσον αφορά την ηγεσία της, τη διοίκησή της, την οικονομική διαχείριση, τα στελέχη της όσον αφορά την πολιτική αμοιβών τους και τους μετόχους της (Dolan & Zalles, 2021).

Βλέπουμε ότι οι τράπεζες για να είναι υπεύθυνες (Υπεύθυνη Τραπεζική) θα πρέπει να τηρούν αυτά τα περιβαλλοντικά κριτήρια, κοινωνικά κριτήρια και κριτήρια διακυβέρνησης, ώστε να αντιμετωπίζουν λιγότερους κινδύνους.

Οι περιβαλλοντικοί, κοινωνικοί και διακυβέρνησης παράγοντες που αποτελούν αυτά τα κριτήρια δημιουργούν αντίστοιχους κινδύνους που απεικονίζονται στο παρακάτω πίνακα (Ziolo,2020) :

Πίνακας 1 – Περιβαλλοντικοί κίνδυνοι, κοινωνικοί κίνδυνοι και κίνδυνοι διακυβέρνησης (ESG κίνδυνοι)

ESG ΚΙΝΔΥΝΟΙ	
Περιβαλλοντικοί κίνδυνοι	Κλιματική αλλαγή Υποβιβασμός περιβάλλοντος Μόλυνση Έλλειψη πόρων
Κοινωνικοί κίνδυνοι	Δικαιώματα καταναλωτή Κίνδυνοι για την υγεία Ανθρώπινα δικαιώματα Εργασιακά δικαιώματα Κίνδυνοι για την ασφάλεια Απεργίες και εξεγέρσεις
Κίνδυνοι διακυβέρνησης	Κακή εταιρική δομή Διαφθορά Αδύναμη νομική δομή Σχέση κυβέρνηση και ενδιαφερόμενων

Πηγή : Simsek et al., 2019

Οι τράπεζες βαθμολογούνται από τις διάφορες εταιρίες αξιολόγησης με βάση τα ESG κριτήρια, τα οποία συνήθως διαφέρουν από εταιρία αξιολόγησης σε εταιρία αξιολόγησης.

Τα ESG scores χρησιμοποιούνται από τους επενδυτές για την κατασκευή ενός χαρτοφυλακίου με υπεύθυνες επενδύσεις (responsible investing). Οι επενδυτές επιλέγουν τα χρεόγραφα των εταιριών εκείνων με τα μεγαλύτερα ESG scores,

δηλαδή των πιο υπεύθυνων εταιριών αφού έχουν καλύτερες επιδόσεις περιβαλλοντικές, κοινωνικές και σε θέματα διακυβέρνησης.

Υπάρχουν πάνω από 100 οργανισμοί αξιολόγησης ESG που παρέχουν ESG scores και σχετικές βαθμολογίες. Οι πιο αναγνωρισμένοι εξ αυτών είναι (Fipro, 2021) :

- MSCI
- Bloomberg
- Sustainalytics

Η παροχή βαθμολογιών με βάση το ESG score των τραπεζών έχει δημιουργήσει ανταγωνισμό μεταξύ των τραπεζών για να ανταγωνίζονται να έχουν υψηλότερη ESG βαθμολογία και σκορ, όπως αντίστοιχα και για να έχουν υψηλότερες τιμές του δείκτη εταιρικής ευθύνης και να πάρουν καλύτερο σήμα.

Αναλυτικά τα ESG κριτήρια με βάση τα οποία διαμορφώνονται τα ESG scores στην εταιρία Sustainalytics είναι (CFA Institute,2022) :

Περιβαλλοντικά κριτήρια

- Κλιματική αλλαγή και εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα
- Ατμοσφαιρική ρύπανση
- Μόλυνση ύδατος
- Βιοποικιλότητα
- Αποψίλωση δασών
- Λειψυδρία
- Ενεργειακή απόδοση
- Διαχείριση αποβλήτων

Κοινωνικά κριτήρια

- Ικανοποίηση πελατών
- Προστασία δεδομένων και ιδιωτικότητα
- Φύλο και διαφορετικότητα
- Δέσμευση απέναντι στους εργαζομένους
- Σχέσεις με κοινότητες
- Ανθρώπινα δικαιώματα
- Εργασιακά πρότυπα

Κριτήρια διακυβέρνησης

- Σύνθεση διοικητικού συμβουλίου
- Δομή επιτροπής ελέγχου
- Διαφθορά και δωροδοκία
- Αποζημιώσεις ανώτερων στελεχών
- Πολιτικές πιέσεις
- Συστήματα μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος

Το CFA Institute είναι η παγκόσμια ένωση επαγγελματιών επενδυτών. Ο οργανισμός προάγει την ηθική συμπεριφορά σε θέματα επενδυτικών αγορών. Στόχος είναι να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον όπου οι επιδιώξεις των επενδυτών προηγούνται, οι αγορές λειτουργούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και οι οικονομίες αναπτύσσονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2.1 Η έννοια και τα στοιχεία της Βιώσιμης Ανάπτυξης

Ο πρώτος ορισμός που δόθηκε για τη βιώσιμη ανάπτυξη είναι από την Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη το 1987. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό ως βιώσιμη ανάπτυξη εννοούμε την 'ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες των σημερινών γενεών δίχως να διακινδυνεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύπτουν τις δικές τους ανάγκες' (Δρίβας & Κοτταρίδη, 2020). Κατά αυτή την έννοια, η βιώσιμη ανάπτυξη εξασφαλίζει τη συνέχεια της ανθρώπινης ευημερίας από γενιά σε γενιά (Sarkar & Sinha, 2017).

Υπό αυτό τον ορισμό, σχετικός είναι και ο ορισμός που δίνουν οι Todaro και Smith σύμφωνα με τον οποίο η βιώσιμη ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που επιτρέπει στις μελλοντικές γενιές να ζήσουν το ίδιο καλά με τις τρέχουσες γενιές σε συνδυασμό με την ελάχιστη απαιτούμενη περιβαλλοντική προστασία (Todaro & Smith, 2015).

Ουσιαστικά η βιώσιμη ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη σε ισορροπία ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη και στο περιβάλλον (Todaro & Smith, 2015).

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης δεν ταυτίζεται απόλυτα με την οικονομική ανάπτυξη ή με την ανθρώπινη ανάπτυξη όμως αλλά περιλαμβάνει και το περιβάλλον. Επιπρόσθετα η οικονομική ανάπτυξη έχει ως βασική πτυχή την ποιότητα ζωής που συνδέεται θετικά με το περιβάλλον. Από αυτή τη σκοπιά, **ως**

βιώσιμη ανάπτυξη νοείται η ανθρώπινη ευημερία που εξασφαλίζεται από ένα επαρκές εισόδημα, μία σταθερή κοινωνία και ένα υγιές περιβάλλον (Sarkar & Sinha, 2017). Επειδή λοιπόν η ανάπτυξη έχει θετική σχέση με το περιβάλλον και ενώ πολλές φορές η οικονομική ανάπτυξη αποβαίνει σε βάρος του περιβάλλοντος, η βιώσιμη ανάπτυξη έχει τριπλή διάσταση : οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική/οικολογική με ισορροπία ανάμεσα σε αυτές τις διαστάσεις (Jeucken, 2010). Παράλληλα η βιώσιμη ανάπτυξη έχει εκτός από κοινωνικό και ηθικό χαρακτήρα.

Γι αυτό και πιο πρόσφατα, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης έχει συνδεθεί με την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική ευημερία που συνδυάζεται με τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος (Jeucken,2010).

Το γεγονός ότι η οικονομική ανάπτυξη έχει συχνά αρνητική επίδραση στο περιβάλλον αποτυπώνεται από το περιβαλλοντικό βάρος από τον εξής τύπο (Nassos & Avlonas, 2020) :

$$EB = P \cdot A \cdot T$$

EB : περιβαλλοντικό βάρος (αρνητική επίδραση στο περιβάλλον)

P : πληθυσμός

A : ευημερία

T : τεχνολογία

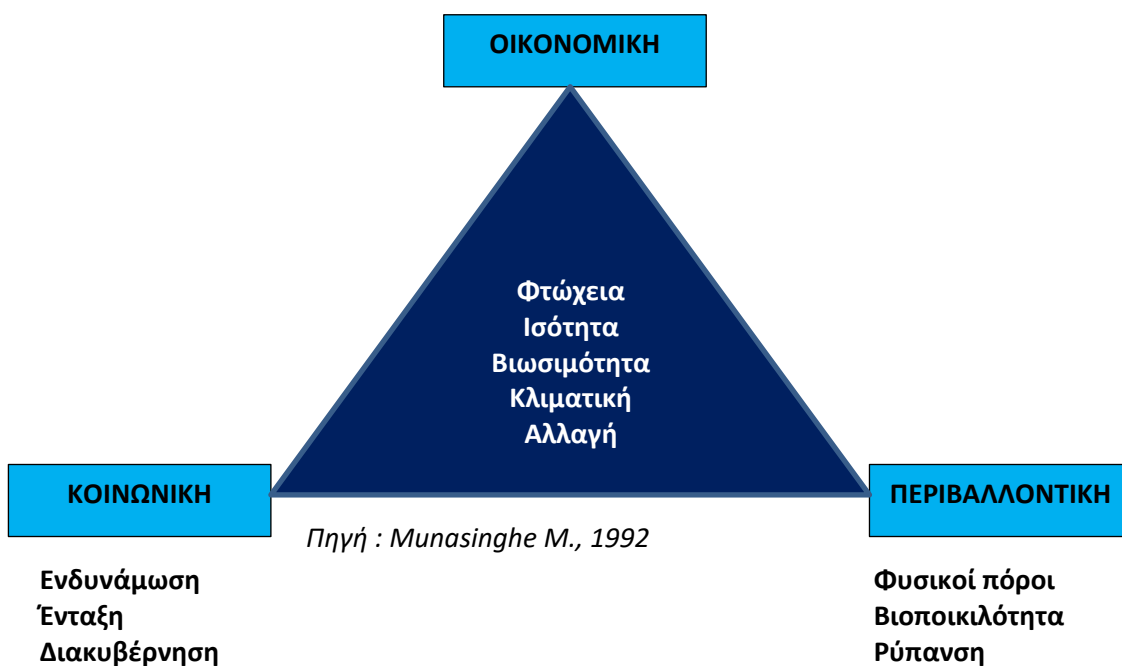
Η τεχνολογία δημιουργεί καινοτομία και άρα και βιώσιμη ανάπτυξη αλλά έχει και αρνητικό αντίκτυπο στο περιβάλλον. Όσο μεγαλύτερος ο πληθυσμός, τόσο μεγαλύτερη και η αρνητική επίδραση στο περιβάλλον. Όσο μεγαλύτερη η ευημερία, τόσο μεγαλύτερη η οικονομική ανάπτυξη και άρα και η αρνητική επίδραση στο περιβάλλον.

Ως εκ τούτου, η βιώσιμη ανάπτυξη έχει τρεις διαστάσεις :

- **Την οικονομική**
- **Την περιβαλλοντική**
- **Την κοινωνική**

Αυτό φαίνεται στο παρακάτω σχήμα που απεικονίζει το τρίγωνο της βιώσιμης ανάπτυξης μαζί με βασικά στοιχεία της :

Σχήμα 3 – Το Τρίγωνο της Βιώσιμης Ανάπτυξης

2.2 Βιώσιμη Ανάπτυξη : Στόχοι και Κίνητρα

Για να έχουμε βιώσιμη ανάπτυξη θα πρέπει να επιτευχθούν οι Στόχοι της Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) (SDGs-Sustainable Development Goals).

Οι στόχοι αυτοί είναι περιβαλλοντικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί στόχοι.

Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών προσδιορίστηκαν το Σεπτέμβριο του 2015 και υιοθετήθηκαν από 193 χώρες (Cooperrider et al., 2021). Βασίζονται στους Αναπτυξιακούς Στόχους της Χιλιετίας των Ηνωμένων Εθνών (2000-2015) αλλά περιλαμβάνουν και νέα πεδία όπως την ειρήνη και τη δικαιοσύνη (κοινωνικός τομέας), την οικονομική ανισότητα (οικονομικός τομέας) και την κλιματική αλλαγή (περιβαλλοντικός τομέας) (Rezaee et al., 2019).

Οι στόχοι αυτοί είναι 17 και αποτελούνται από 169 υποστόχους και 232 δείκτες.

Η Ατζέντα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη του 2030 καθορίζει τους 17 ΣΒΑ που πρέπει να υλοποιηθούν οι οποίοι είναι οι εξής :

Πίνακας 2 – Οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης της ‘Ατζέντας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη το 2030’

ΣΤΟΧΟΣ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΡΑΣΕΩΝ
Εξάλειψη της φτώχειας	Να μην υπάρχει καθόλου φτώχεια πουθενά	1158
Εξάλειψη της πείνας	Να μην υπάρχει πείνα και να βελτιωθεί η διατροφή αλλά και η ασφάλεια των τροφίμων	1060
Καλή υγεία και ευεξία	Να διασφαλιστεί η υγιής ζωή και να προαχθεί η ευεξία σε όλες τις ηλικίες	970
Ποιοτική εκπαίδευση	Να διασφαλιστεί η περιεκτική και ποιοτική ισότιμη εκπαίδευση για όλους και να προαχθούν οι δυνατότητες μάθησης για όλους	1499
Ισότητα των φύλων	Να επιτευχθεί η ισότητα των φύλων και να ενδυναμωθούν οι γυναίκες και τα κορίτσια	1260
Καθαρό νερό και υγιεινή	Να διασφαλιστεί η διαθεσιμότητα και η βιώσιμη διαχείριση του νερού και η υγιεινή για όλους	904
Προσιτή και καθαρή ενέργεια	Να διασφαλιστεί η πρόσβαση στην ενέργεια για όλους και να είναι καθαρή, βιώσιμη και αξιόπιστη	837
Αξιοπρεπής εργασία και οικονομική μεγέθυνση	Να προαχθεί η βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς οικονομική μεγέθυνση, πλήρης και παραγωγική απασχόληση και αξιοπρεπής εργασία για όλους	1567
Βιομηχανία, καινοτομία και υποδομές	Να χτιστούν ανθεκτικές υποδομές, να προαχθεί η ισότιμη και βιώσιμη βιομηχανοποίηση και να υποστηριχθεί η καινοτομία	762
Μείωση ανισοτήτων	Να μειωθούν οι ανισότητες εντός και μεταξύ των χωρών	758
Βιώσιμες πόλεις και κοινότητες	Να γίνουν οι πόλεις και οι οικισμοί προσιτοί και βιώσιμοι	929
Υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή	Να διασφαλιστούν βιώσιμα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης	1240
Κλιματική δράση	Να αναληφθούν επείγουσες δράσεις για την κλιματική αλλαγή και την επίδρασή της	1492
Ζωή κάτω από το νερό	Να γίνεται βιώσιμη και συντηρητική χρήση των ωκεανών, των θαλασσών και των μαρινών για βιώσιμη ανάπτυξη	2553
Χερσαία ζωή	Να προστατευθεί, να αποκατασταθεί και να προωθηθεί η	922

	βιώσιμη χρήση των χερσαίων οικοσυστημάτων, να διατηρηθεί η βιοποικιλότητα και καταπολεμηθεί η ερημοποίηση	
Ειρήνη, δικαιοσύνη και ισχυροί θεσμοί	Να προωθηθούν οι ειρηνικές και δίχως αποκλεισμούς κοινωνίες, να παρασχεθεί η πρόσβαση όλων στη δικαιοσύνη και να δομηθούν αποτελεσματικοί και χωρίς αποκλεισμούς θεσμοί σε όλα τα επίπεδα	814
Σχέδια για τους στόχους	Να ενισχυθούν τα μέσα υλοποίησης για τη παγκόσμια βιώσιμη ανάπτυξη	1686

Πηγή : <https://sdgs.un.org/goals>

Παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι στόχοι για βιώσιμη ανάπτυξη αφορούν το περιβάλλον. Οι περιβαλλοντικοί στόχοι είναι οι στόχοι 6,7,11,13,14,15, οι κοινωνικοί στόχοι είναι οι στόχοι 5,10 και 12 και αμιγώς οικονομικοί στόχοι οι 1 και 8.

Πολλοί στόχοι αλληλοσυγκρούονται δεδομένου ότι η επίτευξη οικονομικών στόχων, όπως ο στόχος 8 που είναι η οικονομική μεγέθυνση μπορεί να επηρεάσει αρνητικά περιβαλλοντικούς στόχους.

Πιο αναλυτικά οι 17 στόχοι αφορούν τα εξής πεδία (Nassos & Avlonas, 2020) :

- **Ανθρώπους**
- **Ευημερία**
- **Περιβάλλον (πλανήτη)**
- **Ειρήνη**
- **Πρότυπα**

Η υλοποίηση των 17 στόχων ξεκίνησε το 2016 παγκοσμίως αλλά σε κάθε χώρα και κάθε έθνος έχει ξεκινήσει σε διαφορετικές χρονικές περιόδους (Nassos & Avlonas, 2020).

Ιεραρχικά οι περιβαλλοντικοί στόχοι είναι σε υψηλότερο επίπεδο από τους στόχους που αφορούν τους ανθρώπους.

Οι παραπάνω στόχοι για τη βιώσιμη ανάπτυξη περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων στόχους που αφορούν τις τρεις διαστάσεις της νέας ανθρώπινης ανάπτυξης η οποία

αποτελεί ευρύτερη έννοια από την οικονομική ανάπτυξη : **Την υγιή ζωή, την καλή εκπαίδευση και την οικονομική ανάπτυξη.**

Πέραν αυτών των διαστάσεων προβλέπει ένα κόσμο δίχως πείνα, φτώχεια, ανισότητες, κακή ποιότητα προϊόντων και έλλειψη νερού και αποχέτευσης. Ένα κόσμο με ασφάλεια, υποδομές, ενέργεια, αξιοπρεπείς δουλειές και αυξημένες ευκαιρίες απασχόλησης, δίχως συγκρούσεις δηλαδή με ειρήνη, δικαιοσύνη και περιορισμένες αρνητικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής (Sukkar, 2022).

2.3 Δείκτες μέτρησης βιώσιμης ανάπτυξης

Κατά καιρούς και από διάφορους διεθνείς οργανισμούς και εταιρίες αξιολόγησης αλλά και ερευνητές έχουν δημιουργηθεί διάφοροι δείκτες μέτρησης της βιώσιμης ανάπτυξης.

Η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (CSD) έχει αναπτύξει μια σειρά από δείκτες μέτρησης της βιώσιμης ανάπτυξης που αφορούν τα εξής (Ηνωμένα Έθνη, 2007) :

- **Φτώχεια**
- **Διακυβέρνηση**
- **Υγεία**
- **Εκπαίδευση**
- **Δημογραφικά στοιχεία**
- **Φυσικοί κίνδυνοι**
- **Ατμόσφαιρα**
- **Ξηρά**
- **Ωκεανοί, θάλασσες και ακτές**
- **Νερό (γλυκό)**
- **Βιοποικιλότητα**
- **Οικονομική ανάπτυξη**
- **Παγκόσμια οικονομική συνεργασία**
- **Καταναλωτικά και παραγωγικά πρότυπα**

Επειδή όμως οι παραπάνω δείκτες είναι αναλυτικοί και κάθε ένας αφορά ένα μέρος μίας διάστασης μόνο της βιώσιμης ανάπτυξης, πιο συχνά χρησιμοποιούνται

σύνθετοι δείκτες, δηλαδή δείκτες που αποτελούνται από υπο-δείκτες που μετρούν στοιχεία της βιώσιμης ανάπτυξης. Τέτοιοι δημοφιλείς δείκτες είναι (Sarkar & Sinha, 2017) :

- Προσαρμοσμένος στο Περιβάλλον Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (PHDI)
- Δείκτης Οικονομικής Ευημερίας (IEWB)
- Προσαρμοσμένο Πράσινο Καθαρό Εθνικό Προϊόν (Adjusted Green NNP)
- Δείκτης Περιβαλλοντικής Βιωσιμότητας (ESI)
- Δείκτης Περιβαλλοντικής Επίδοσης (EPI)

Ο δείκτης περιβαλλοντικής βιωσιμότητας αποτελείται από ένα μεγάλο πλήθος υποδεικτών (21 στον αριθμό) που αφορούν 76 μεταβλητές. Οι μεταβλητές αυτές αφορούν πέντε πεδία-κατηγορίες : περιβαλλοντικά συστήματα, μείωση των περιβαλλοντικών πιέσεων, μείωση της ανθρώπινης ευαισθησίας στις περιβαλλοντικές πιέσεις, κοινωνική και θεσμική δυνατότητα ανταπόκρισης στις περιβαλλοντικές προκλήσεις και παγκόσμια διαχείριση.

Αντίθετα ο δείκτης περιβαλλοντικής επίδοσης μετρά τις περιβαλλοντικές επιδόσεις των χωρών και αποτελείται από λιγότερες μεταβλητές, ήτοι 40. Ο δείκτης αυτός αφορά τρία πεδία και ένδεκα κατηγορίες. Τα πεδία είναι αυτά της κλιματικής αλλαγής (38% βαρύτητα στον δείκτη), της περιβαλλοντικής υγείας (20% βαρύτητα στον δείκτη) και της ζωτικότητας του οικοσυστήματος (42% βαρύτητα στον δείκτη). Το πεδίο της κλιματικής αλλαγής περιλαμβάνει μία κατηγορία, αυτή του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής. Το πεδίο της περιβαλλοντικής υγείας περιλαμβάνει την ποιότητα του αέρα, το πόσιμο νερό και την αποχέτευση, τα βαρέα μέταλλα και τη διαχείριση απορριμμάτων. Τέλος το πεδίο της ζωτικότητας του οικοσυστήματος περιλαμβάνει ως κατηγορίες την βιοποικιλότητα και το φυσικό περιβάλλον, τη διατήρηση του οικοσυστήματος, την όξινη βροχή, τη γεωργία, τους τόπους αλιείας και τους υδάτινους πόρους.

Και οι δύο αυτοί δείκτες έχουν το μειονέκτημα ότι περιορίζονται σε μία μόνο διάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης, στην περιβαλλοντική. Επομένως δε μας παρέχουν μία εικόνα για το εάν η ανάπτυξη μίας χώρας βρίσκεται σε βιώσιμη πορεία (Sarkar & Sinha, 2017).

Και ο δείκτης οικονομικής ευημερίας όμως περιορίζεται σε δύο μόνο διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, στην οικονομική και στην κοινωνική. Ο δείκτης αφορά

τέσσερα πεδία της ευημερίας : Καταναλωτικές ροές, αποθέματα πλούτου, ισότητα και οικονομική ασφάλεια. Οι καταναλωτικές ροές έχουν ως συστατικά τα εξής : κατά κεφαλήν κατανάλωση προσαρμοσμένη στο μέγεθος του νοικοκυριού, προσδόκιμο ζωής, κατά κεφαλήν μη αμειβόμενη εργασία, κατά κεφαλήν ελεύθερος χρόνος, κατά κεφαλήν κυβερνητικές δαπάνες μείον κατά κεφαλήν λανθασμένη δαπάνη. Τα συστατικά των αποθεμάτων πλούτου είναι : κατά κεφαλήν απόθεμα κεφαλαίου, κατά κεφαλήν έρευνα και ανάπτυξη, κατά κεφαλήν φυσικοί πόροι, ανθρώπινο κεφάλαιο, κατά κεφαλήν καθαρή επενδυτική θέση μείον κοινωνικό κόστος περιβαλλοντικού υποβιβασμού. Η ισότητα αφορά την εισοδηματική ισότητα και το ποσοστό φτώχειας καθώς και το χάσμα φτώχειας. Τέλος, η οικονομική ασφάλεια συνίσταται σε κίνδυνο λόγω ανεργίας, οικονομικό κίνδυνο λόγω ασθενείας, κίνδυνος μονογονεϊκής φτώχειας και κίνδυνο φτώχειας λόγω γήρατος.

Τέλος, ο **δείκτης πράσινου καθαρού εθνικού προϊόντος** έχει το μειονέκτημα ότι δεν μας παρέχει πληροφορίες για το εάν η κοινωνία υπερκαταναλώνει ή υποεπενδύει φαλκιδεύοντας τη βιωσιμότητα της ανάπτυξης (Sarkar & Sinha, 2017).

Από τους παραπάνω δημοφιλείς δείκτες ο πιο ευρέως χρησιμοποιούμενος είναι ο πρώτος, δηλαδή ο **προσαρμοσμένος στο περιβάλλον δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης**. Ο δείκτης αυτός είναι ο νέος δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης λαμβάνοντας υπόψη τις πιέσεις στον πλανήτη και ειδικότερα τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα ανά άτομο. Ο νέος δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης είναι ένας δείκτης οικονομικής ανάπτυξης που έχει οικονομική και κοινωνική χροιά της ανάπτυξης, αφού λαμβάνει υπόψη την υγεία, την εκπαίδευση και το εισόδημα. Υπολογίζεται ως ο γεωμετρικός μέσος τριών υποδεικτών (Todaro & Smith, 2015) :

$$HDI = \sqrt[3]{H \cdot E \cdot I}$$

HDI : νέος δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης (δείκτης οικονομικοκοινωνικής ανάπτυξης)

H : υπο-δείκτης υγείας

E : υπο-δείκτης εκπαίδευσης

I : υπο-δείκτης εισοδήματος

Ο δείκτης που μετρά λοιπόν τη βιώσιμη ανάπτυξη είναι ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης Προσαρμοσμένος στο Περιβάλλον και υπολογίζεται ως εξής (https://hdr.undp.org/sites/default/files/data/2020/phdi_tn.pdf) :

$$PHDI = HDI \cdot (1 - P) = HDI \cdot A$$

PHDI : προσαρμοσμένος στο περιβάλλον δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης

HDI : νέος δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης

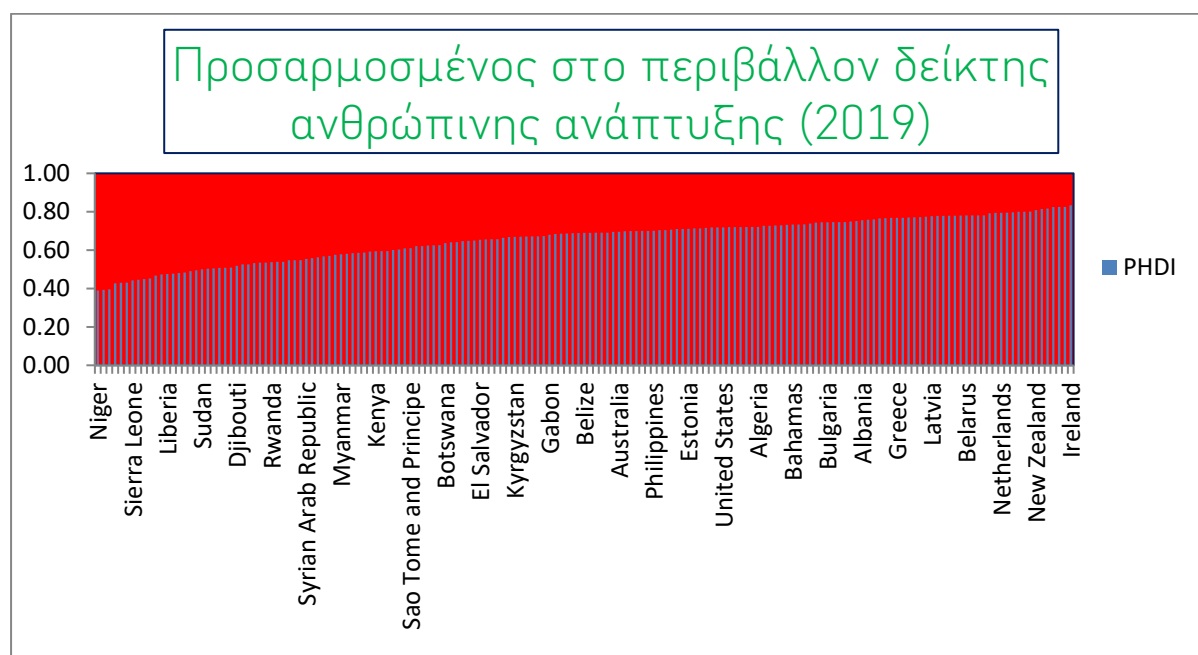
P : πλανητικές πιέσεις

A : δείκτης εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και χρήσης υλικών πόρων

Όταν ο δείκτης παίρνει μεγαλύτερες τιμές, τότε οι επιδόσεις της χώρας όσον αφορά τη βιώσιμη ανάπτυξη είναι καλύτερες.

Η Ελλάδα ανάμεσα σε 169 χώρες βρίσκεται στην 31^η θέση με βάση το προσαρμοσμένο στο περιβάλλον δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης (PHDI) με βάση συγκριτικά στοιχεία του 2019 (Human Development Reports, 2020) :

Διάγραμμα 1 – Προσαρμοσμένος στο περιβάλλον δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης σε 169 χώρες (2019)

Πηγή : <https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads>

Άλλος ένας δείκτης μέτρησης της βιώσιμης ανάπτυξης είναι το **Βιώσιμο Καθαρό Εθνικό Εισόδημα (NNI)** που αποτελεί ένα λογιστικό και περιβαλλοντικό μέτρο. Μετράει το εισόδημα που μπορεί να καταναλωθεί από ένα έθνος χωρίς να μειωθεί το συνολικό κεφάλαιο του έθνους αυτού συμπεριλαμβανομένου και του περιβαλλοντικού κεφαλαίου. Υπολογίζεται ως εξής (Todaro & Smith, 2015) :

$$NNI = GNI - D_m - D_n$$

NNI : βιώσιμο καθαρό εθνικό εισόδημα

GNI : ακαθάριστο εθνικό εισόδημα

D_m : απόσβεση παραγόμενου /βιομηχανικού κεφαλαίου

D_n : απόσβεση περιβαλλοντικού κεφαλαίου

Όσο μεγαλύτερο το Βιώσιμο Καθαρό Εθνικό Εισόδημα, τόσο καλύτερη η επίδοση μίας χώρας στη βιώσιμη ανάπτυξη.

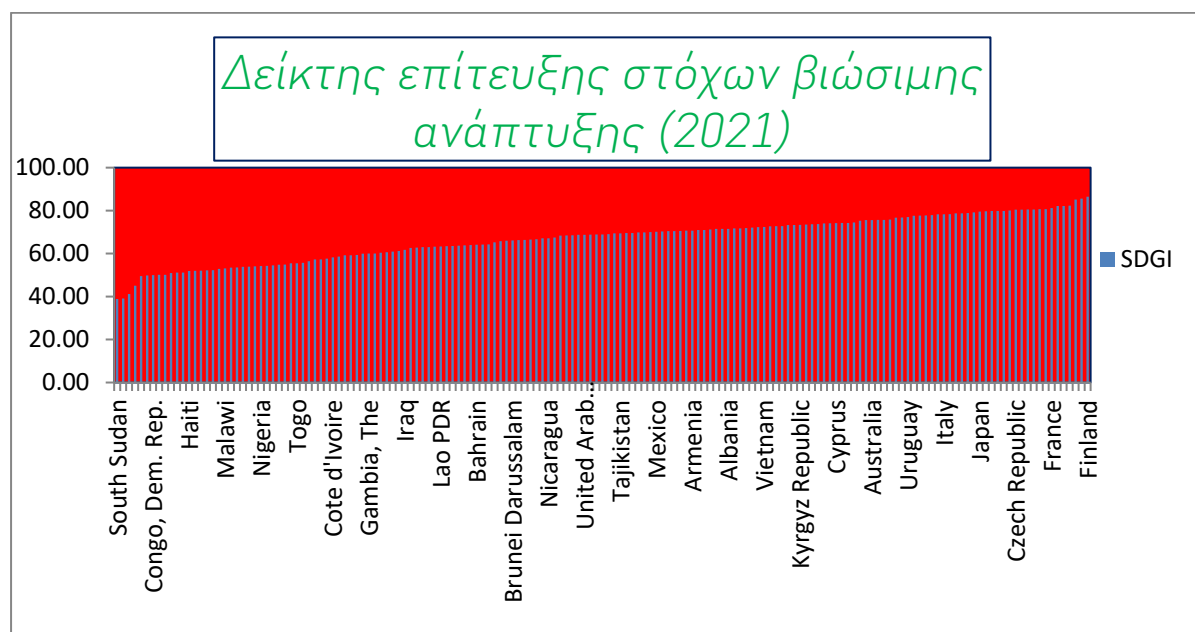
Ο πιο διαδεδομένος όμως δείκτης μέτρησης της βιώσιμης ανάπτυξης είναι ο **Δείκτης Επίτευξης Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDGI)** των Ηνωμένων Εθνών (Munasinghe,2009). Ο δείκτης αυτός αποτελείται από υποδείκτες που μετρούν την επίδοση κάθε χώρας όσον αφορά την επίτευξη καθενός από τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ).

Ο δείκτης αυτός μετράει τη συμμόρφωση της κάθε χώρας στους 17 ΣΒΑ και παρέχει λεπτομέρειες για την απόκλιση της καθεμίας από την επίτευξη αυτών.

Όσο μεγαλύτερος ο δείκτης, τόσο πιο μικρή η απόσταση της χώρας από την επίτευξη των στόχων αυτών.

Μεταξύ 163 χωρών, η χώρα μας, η Ελλάδα καταλαμβάνει την 33^η θέση, βάσει των τιμών των δεικτών επίτευξης στόχων βιώσιμης ανάπτυξης για το προηγούμενο έτος (2021).

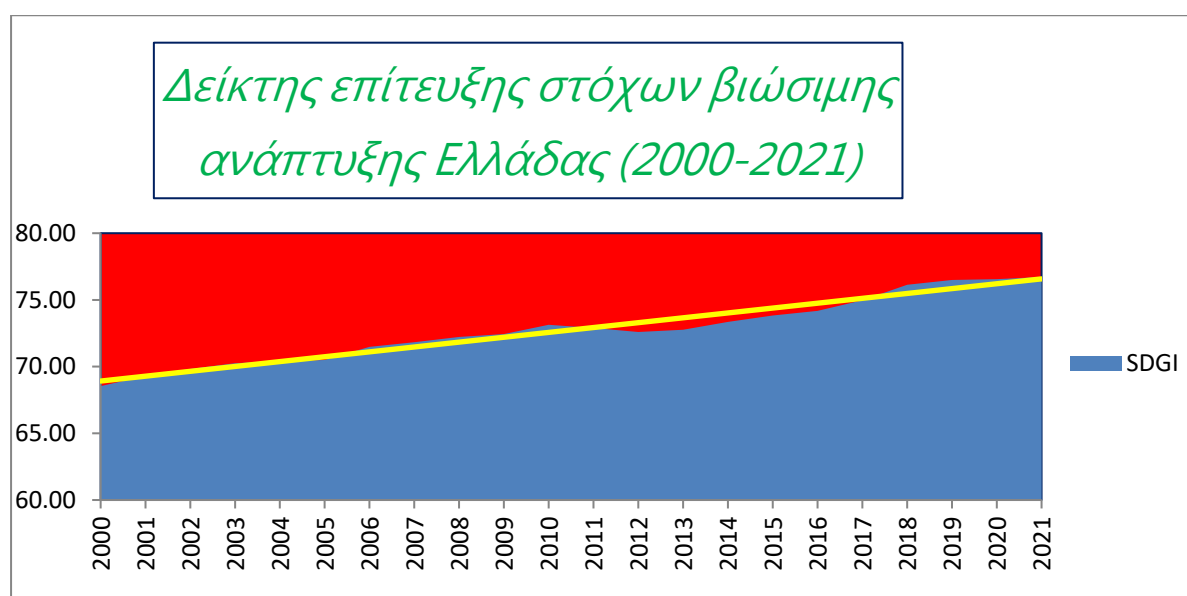
Διάγραμμα 2 – Δείκτης βιώσιμης ανάπτυξης σε 163 χώρες (2021)

Πηγή : <https://dashboards.sdgindex.org/explorer?metric=overall>

Ο δείκτης επίτευξης στόχων βιώσιμης ανάπτυξης της Ελλάδας διαχρονικά φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα :

Διάγραμμα 3 – Δείκτης επίτευξης στόχων βιώσιμης ανάπτυξης Ελλάδας (2000-2021)

Πηγή : <https://dashboards.sdqindex.org/explorer?metric=overall>

Βλέπουμε ότι η τάση είναι ανοδική για την Ελλάδα με την χώρα μας να οπισθοδρομεί όσον αφορά την επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης στην περίοδο της οικονομικής ύφεσης και της κρίσης χρέους (2011-2016).

Τέλος, δείκτης που χρησιμοποιείται διαχρονικά για τη μέτρηση της βιώσιμης ανάπτυξης είναι ο **Δείκτης Βιώσιμης Ανάπτυξης (Sustainable Development Index)**.

Ο δείκτης αυτός υπολογίζεται με παρόμοιο τρόπο με τον Προσαρμοσμένο στο Περιβάλλον Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης και είναι ο λόγος του δείκτη ανάπτυξης προς τον δείκτη περιβαλλοντικής επίδρασης, δηλαδή (<https://www.sustainabledevelopmentindex.org/methods>) :

$$SDI = \frac{DI}{EII}$$

SDI : δείκτης βιώσιμης ανάπτυξης

DI : δείκτης ανθρώπινης (οικονομικής) ανάπτυξης

EII : δείκτης περιβαλλοντικής επίδρασης

Όπου

$$DI = \sqrt[3]{LEI \cdot EI \cdot \Pi}$$

LEI : δείκτης προσδόκιμου ζωής

EI : δείκτης εκπαίδευσης

\(\Pi\) : δείκτης εισοδήματος

Και

$$EII = 1 + \frac{e^{AO} - e}{e^4 - e}$$

Όπου

$$AO = \sqrt{\left(\frac{MF}{\text{boundary}}\right) \cdot \left(\frac{CO2}{\text{boundary}}\right)}$$

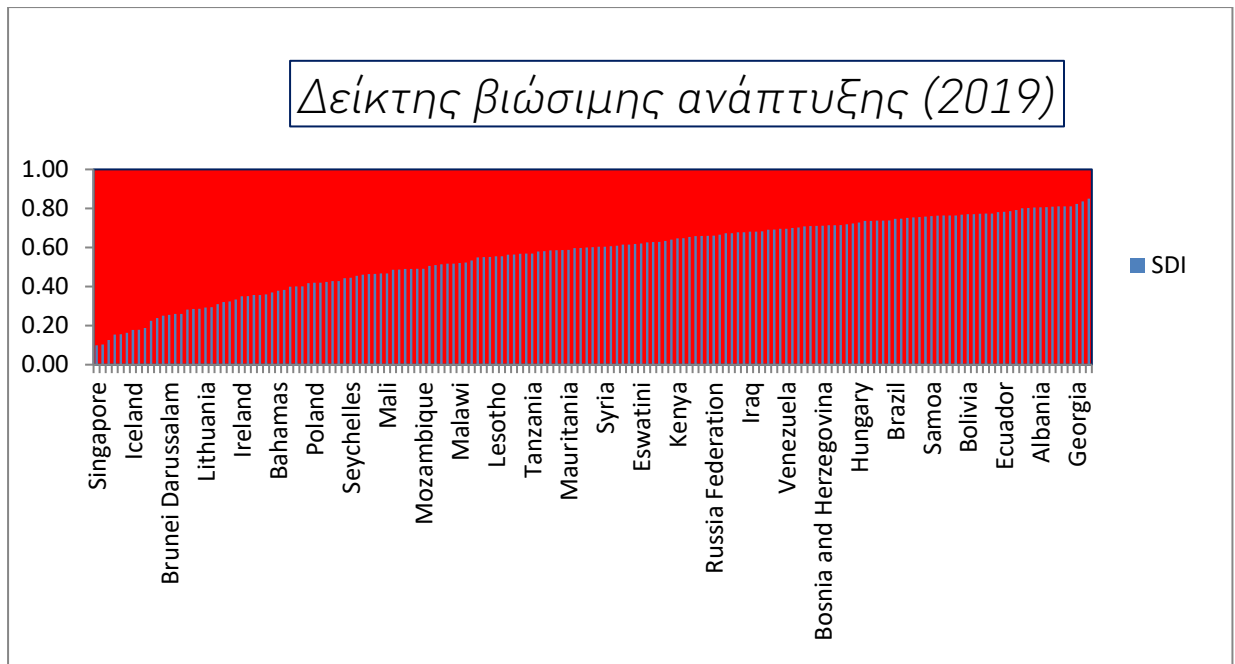
MF : υλικοί πόροι

CO2 : εκπομπές διοξειδίου άνθρακα

boundary : ελάχιστο όριο

Όσο μεγαλύτερο το προσδόκιμο ζωής, περισσότερα τα έτη εκπαίδευσης και μεγαλύτερο το ακαθάριστο εθνικό εισόδημα, τόσο υψηλότερος ο δείκτης ανάπτυξης και άρα ο αριθμητής του κλάσματος, οπότε και ο δείκτης βιώσιμης ανάπτυξης. Επίσης όσο μικρότερη η χρήση υλικών πόρων και λιγότερες οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, τόσο μικρότερος ο δείκτης περιβαλλοντικής επίδρασης, άρα ο παρανομαστής του κλάσματος, οπότε και υψηλότερος ο δείκτης βιώσιμης ανάπτυξης.

Διάγραμμα 4 – Δείκτης βιώσιμης ανάπτυξης σε 165 χώρες (2019)

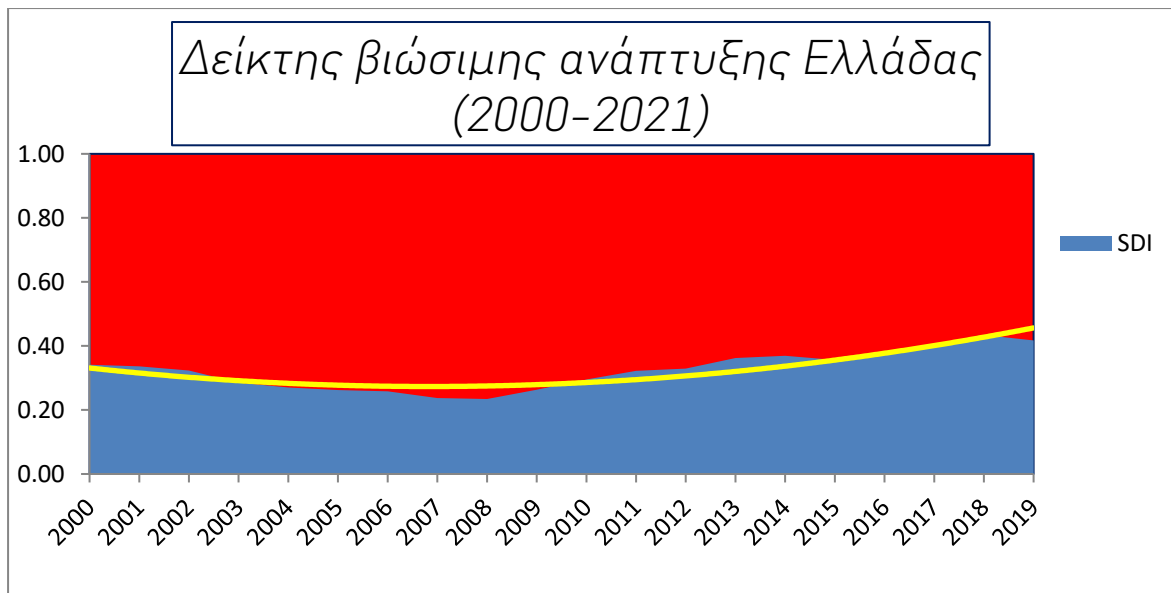

Πηγή : <https://www.sustainabledevelopmentindex.org/>

Ανάμεσα σε 165 χώρες η Ελλάδα βρίσκεται στην 130^η θέση.

Η πορεία της χώρας μας με βάση το δείκτη βιώσιμης ανάπτυξης φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα :

Διάγραμμα 5 – Δείκτης βιώσιμης ανάπτυξης Ελλάδας (2000-2021)

Πηγή : <https://www.sustainabledevelopmentindex.org/>

Ο δείκτης βιώσιμης ανάπτυξης δείχνει ότι υπάρχει καθοδική τάση από το 2000 μέχρι και το 2008. Αυτό οφείλεται στο ότι παρά την οικονομική ανάπτυξη, η Ελλάδα έκανε βήματα πίσω όσον αφορά το περιβάλλον και την κοινωνία.

Παρατηρούμε διαφορές ανάμεσα στο δείκτη SDI και στο δείκτη SDGI, που οφείλονται στο γεγονός ότι υπολογίζονται με διαφορετική μεθοδολογία.

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η Ελλάδα σήμερα (το 2022) βρίσκεται στην 32^η θέση ανάμεσα σε 163 χώρες. Ο δείκτης SDGI παίρνει τιμή 76,8 στα 100 φέτος για τη χώρα μας, της οποίας η μέση επίδοση είναι κοντά στην τιμή αυτή, δηλαδή 77,2 (OECD, 2022).

:

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΥΠΕΥΘΥΝΗΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ ΜΕ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

3.1 Η συμβολή της Υπεύθυνης Τραπεζικής στη Βιώσιμη Ανάπτυξη

3.1.1 ΠΩΣ ΟΙ ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΣΥΜΒΑΛΛΟΥΝ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης προϋποθέτει κοινωνικά και περιβαλλοντικά υπεύθυνα άτομα και επιχειρήσεις που να προστατεύουν τον άνθρωπο και τον πλανήτη (Sarkar & Sinha, 2017).

Η διαχείριση κινδύνων αποτελεί έναν από τους βασικότερους μοχλούς για την βιωσιμότητα των επιχειρήσεων (Sarkar & Sinha, 2017). Ειδικά οι τράπεζες είναι επιχειρήσεις που διαχειρίζονται περισσότερους κινδύνους από κάθε άλλη επιχείρηση. Τα τελευταία έτη οι τράπεζες και άλλες επιχειρήσεις έχουν αρχίσει να λαμβάνουν υπόψη τους και τους περιβαλλοντικούς και τους κοινωνικούς κινδύνους αλλά και κινδύνους διακυβέρνησης (ESG κινδύνους) και κατά συνέπεια να γίνονται περισσότερο υπεύθυνες απέναντι στο περιβάλλον και στην κοινωνία.

Η Υπεύθυνη Τραπεζική είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, καθώς μία από τις έξι αρχές της Υπεύθυνης Τραπεζικής είναι η εναρμόνιση με τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Άλλος ένας συνδετικός κρίκος της Υπεύθυνης Τραπεζικής με τη Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι ο περιβαλλοντικός. Είδαμε ότι βιώσιμη ανάπτυξη σημαίνει ποιότητα ζωής που συνδέεται με ένα καλό περιβάλλον. Από την άλλη αρχή της Υπεύθυνης Τραπεζικής είναι η εναρμόνιση με την Κλιματική Συμφωνία του Παρισιού. Μία δεύτερη αρχή της Υπεύθυνης Τραπεζικής, όπως έχουμε αναφέρει, είναι η επίδραση, δηλαδή η αύξηση της θετικής επίδρασης των τραπεζών στο περιβάλλον και όχι μόνο καθώς και η διαχείριση των περιβαλλοντικών κινδύνων.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι σε πρώτο πλάνο στην Υπεύθυνη Τραπεζική είναι το περιβάλλον όπως και για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι αναπόσπαστο στοιχείο.

Μία ακόμη σύνδεση της Υπεύθυνης Τραπεζικής με τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, είναι ότι η Υπεύθυνη Τραπεζική αποτελεί μέρος της Βιώσιμης Τραπεζικής. Η Βιώσιμη Τραπεζική συνδέεται θετικά με τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, αφού εάν δεν έχουμε βιώσιμες τράπεζες τότε δεν εξασφαλίζεται η οικονομική ανάπτυξη που αποτελεί συστατικό στοιχείο της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Στη Βιώσιμη ανάπτυξη συμβάλλει η Βιώσιμη Τραπεζική μέσω τριών διαστάσεων που συνδυάζονται : της περιβαλλοντικής, της κοινωνικής και της οικονομικής (Bem et al., 2018).

Το χρηματοοικονομικό σύστημα γενικότερα (και ειδικότερα οι τράπεζες) συνεισφέρει στη βιώσιμη ανάπτυξη εάν είναι κι αυτό βιώσιμο δηλαδή όταν (Financing a Sustainable European Economy, 2017):

- **Λαμβάνει υπόψη παράγοντες βιωσιμότητας κατά την αποτίμηση και το σχεδιασμό προϊόντων**
- **Καλύπτει τις ανάγκες των νοικοκυριών, των επιχειρήσεων και των κυβερνήσεων όντας παραγωγικό**
- **Έχει μακροπρόθεσμη προοπτική**
- **Είναι ανθεκτικό και ανακάμπτει μετά από εσωτερικά ή εξωτερικά ακραία γεγονότα (σοκ)**
- **Είναι υπεύθυνο (δηλαδή χαρακτηρίζεται από ευθύνη) και διαφάνεια**

Η διαφάνεια, η οποία αποτελεί μία από τις αρχές της Υπεύθυνης Τραπεζικής, είναι και προϋπόθεση για τη συμβολή του χρηματοοικονομικού συστήματος στη βιώσιμη ανάπτυξη.

Οι υπεύθυνες τράπεζες συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη όσον αφορά το περιβαλλοντικό σκέλος με διάφορων ειδών χρηματοδοτήσεις (Bem et al., 2018) :

- **Πράσινη χρηματοδότηση**
- **Κλιματική χρηματοδότηση**

Η κλιματική χρηματοδότηση από τις τράπεζες είναι η χρηματοδότηση για το μετριασμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή.

Η πράσινη χρηματοδότηση που παρέχουν οι τράπεζες (και όχι μόνο) είναι η χρηματοδότηση των επενδύσεων που αποφέρουν περιβαλλοντικά οφέλη για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης.

Οι τράπεζες συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη δημιουργώντας περιβαλλοντική και κοινωνική προστιθέμενη αξία με νέα βιώσιμα χρηματοοικονομικά προϊόντα. Τέτοια προϊόντα είναι (Jeucken, 2010):

- **Βιώσιμα αποταμιευτικά προϊόντα**
- **Βιώσιμα προϊόντα χορηγήσεων (δάνεια)**

Τα περισσότερα από αυτά τα βιώσιμα χρηματοοικονομικά προϊόντα είναι πράσινα προϊόντα και αποτελούν καινοτόμα χρηματοοικονομικά προϊόντα. Τα κυριότερα εξ αυτών είναι τα ακόλουθα (Ziolo, 2020) :

- **Βιώσιμα δάνεια**
 - Βιώσιμα στεγαστικά δάνεια
 - Πράσινα δάνεια
 - Δάνεια κοινωνικής επίδρασης
 - Δάνεια βελτίωσης βιωσιμότητας
- **Βιώσιμα αποταμιευτικά προϊόντα**
 - Πράσινοι αποταμιευτικοί λογαριασμοί
- **Άλλα βιώσιμα χρηματοοικονομικά προϊόντα**
 - Πράσινες πιστωτικές κάρτες
 - Πράσινα πιστοποιητικά καταθέσεων
 - Βιώσιμα ομόλογα

- Πράσινα ομόλογα/Ομόλογα αειφορίας
- Κοινωνικά ομόλογα ή ομόλογα κοινωνικής επίδρασης
- Πράσινα αξιόγραφα εξασφαλισμένα με ενυπόθηκα δάνεια

Τα **δάνεια βελτίωσης βιωσιμότητας ή δάνεια συνδεδεμένα με τη βιωσιμότητα** είναι δάνεια που χορηγούν οι τράπεζες σε επιχειρήσεις τα οποία αυτές χρησιμοποιούν ως κεφάλαιο κίνησης (Pagitsas, 2022). Τα δάνεια αυτά προσφέρονται από τις τράπεζες με ένα χαμηλό επιτόκιο στις επιχειρήσεις με δέσμευση να τα χρησιμοποιήσουν έτσι ώστε να βελτιώσουν τις επιδόσεις τους όσον αφορά τη βιωσιμότητά τους (Ziolo, 2020). Οι τράπεζες χορηγούν αυτά τα δάνεια λαμβάνοντας υπόψη διάφορα κριτήρια όπως τα ESG κριτήρια.

Τα **πράσινα δάνεια** είναι δάνεια που χορηγούνται από τις τράπεζες για σχέδια και δράσεις που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος. Τα πράσινα δάνεια έχουν χαμηλότερο επιτόκιο δανεισμού σε σύγκριση με τα παραδοσιακά δάνεια για να είναι ελκυστικά αλλά και επειδή συχνά τα πράσινα επενδυτικά σχέδια (χρηματοδοτούμενα με επιχειρηματικά δάνεια) έχουν χαμηλές αποδόσεις ή οι πράσινες αγορές (καταναλωτικές δαπάνες) είναι ακριβές (Bouma, 2001).

Παραδείγματα πράσινων δανείων είναι τα πράσινα καταναλωτικά δάνεια για αγορά ηλεκτρικών οχημάτων ή οχημάτων που εξοικονομούν καύσιμα ή τα πράσινα στεγαστικά δάνεια για αγορά ή ανέγερση κατοικίας υψηλής ενεργειακής κλάσης ή για ενεργειακή αναβάθμιση για την προστασία του περιβάλλοντος.

Τα **βιώσιμα ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια** είναι ενυπόθηκο δάνεια για κοινωνική στέγαση (οικονομικές κατοικίες) ή ενίσχυση κοινωνικών δομών καθώς και ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια για κατασκευή ή ανακαίνιση κατοικιών για αυξημένη ενεργειακή απόδοση (Weber & Remer, 2011).

Οι **πράσινοι αποταμιευτικοί λογαριασμοί** είναι λογαριασμοί καταθέσεων που έχουν δημιουργήσει οι τράπεζες αντλώντας κεφάλαια για να χρηματοδοτήσουν έργα φιλικά προς το περιβάλλον (Ziolo, 2020).

Οι **πράσινες πιστωτικές κάρτες** είναι κάρτες που εκδίδουν οι τράπεζες και μέρος των τόκων που πληρώνουν οι κάτοχοί τους κατευθύνεται για περιβαλλοντικούς σκοπούς ή ως δωρεές σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς για την προστασία του περιβάλλοντος.

Τα **πράσινα πιστοποιητικά καταθέσεων** είναι πιστοποιητικά καταθέσεων που εκδίδουν οι τράπεζες για τη χρηματοδότηση χαρτοφυλακίων πράσινων περιουσιακών στοιχείων (πχ. πράσινων ομολόγων) (Ziolo,2020).

Οι τράπεζες επίσης μπορούν να εκδώσουν διάφορα ομόλογα για να χρηματοδοτήσουν τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Τα **πράσινα ομόλογα** είναι ομόλογα που εκδίδονται και τα κεφάλαια που αντλούνται από τον εκδότη (εταιρία ή τράπεζα) χρησιμοποιούνται για τη χρηματοδότηση ή αναχρηματοδότηση επιχειρηματικών σχεδίων για το περιβάλλον (Vernimmen et al., 2017).

Τα πράσινα ομόλογα είναι περισσότερο δημοφιλή συγκριτικά με άλλους τύπους ομολόγων που συνεισφέρουν στη βιώσιμη ανάπτυξη (Jeucken, 2010).

Οι κυριότεροι τύποι πράσινων ομολόγων είναι :

- **Πράσινα ομόλογα εσόδων**
- **Πράσινα ομόλογα έργου**
- **Πράσινα τιτλοποιημένα ομόλογα**

Τα πράσινα ομόλογα χρήσης εσόδων είναι ομόλογα των οποίων τα έσοδα χρησιμοποιούνται για την υλοποίηση πράσινων έργων.

Τα πράσινα ομόλογα έργου είναι ομόλογα που εκδίδονται με αποκλειστικό σκοπό τη χρηματοδότηση έργων για το περιβάλλον.

Τα πράσινα τιτλοποιημένα ομόλογα είναι ομόλογα που εξασφαλίζεται από συγκεκριμένα πράσινα έργα.

Τα **κοινωνικά ομόλογα ή ομόλογα κοινωνικής επίδρασης ή ομόλογα κοινωνικής υπευθυνότητας** είναι ομόλογα που εκδίδονται και πωλούνται σε επενδυτές οι οποίοι εισπράττουν τοκομερίδια και την ονομαστική αξία τους σε περίπτωση που επιτυγχάνονται ορισμένα αποτελέσματα στην κοινωνία (Allman, 2015). Αυτό κρίνεται με βάση ορισμένα κριτήρια επιδόσεων και μετράται από ορισμένους δείκτες μέτρησης επίτευξης (success metrics) που είναι και ποσοτικοί και ποιοτικοί (Walker et al., 2019). Κοινωνικά αποτελέσματα είναι τέτοια όπως η πρόσβαση στη στέγαση, στην υγεία και στην εκπαίδευση, η αντιμετώπιση της φτώχειας, η μείωση της πείνας (Gutterman, 2021).

Οι βασικότεροι τύποι κοινωνικών ομολόγων είναι (Gutterman, 2021) :

- **Κοινωνικά ομόλογα εσόδων**

- **Κοινωνικά ομόλογα έργου**
- **Κοινωνικά τιτλοποιημένα και καλυμμένα ομόλογα**

Τα κοινωνικά ομόλογα εσόδων είναι ομόλογα των οποίων τα έσοδα χρησιμοποιούνται για κοινωνικά έργα, δηλαδή έργα με κοινωνική επίδραση.

Τα κοινωνικά ομόλογα έργου είναι ομόλογα τα οποία εκδίδονται για να χρηματοδοτήσουν ένα ή περισσότερα κοινωνικά έργα.

Τα κοινωνικά τιτλοποιημένα και καλυμμένα ομόλογα είναι ομόλογα που εξασφαλίζονται από ένα ή περισσότερα κοινωνικά έργα (πχ. σχολεία, νοσοκομεία κλπ).

Τα **βιώσιμα ομόλογα** διαφέρουν από τα πράσινα ομόλογα και από τα κοινωνικά ομόλογα στο ότι εκδίδονται και τα κεφάλαια που αντλούνται από την έκδοσή τους προορίζονται για σχέδια και με θετική περιβαλλοντική και με θετική κοινωνική επίδραση (Gutterman,2021).

Είδαμε ότι η βασική οδός μέσω της οποίας οι τράπεζες συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη είναι με την προσφορά μη παραδοσιακών καινοτόμων χρηματοοικονομικών προϊόντων για δανειολήπτες, αποταμιευτές και επενδυτές.

Ένας δεύτερος τρόπος είναι με τη δημιουργία φιλανθρωπικών και μη κερδοσκοπικών οργανισμών που να χρηματοδοτούν με δωρεές βιώσιμα σχέδια και δράσεις (Jeucken, 2010).

Τρίτον, οι τράπεζες ακόμη συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη εάν διακόψουν τη χρηματοδότηση σε εταιρίες με παράνομες ή αμφιλεγόμενες δραστηριότητες που προκαλούν αρνητικές εξωτερικότητες, δηλαδή αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία και στο περιβάλλον. Μπορούν ακόμη να διακόψουν ή να μειώσουν τη χρηματοδότηση σε εταιρίες που εμφανίζονται ως βιώσιμες και ότι προσφέρουν προϊόντα φιλικά στο περιβάλλον χωρίς όμως να το πράττουν. Η πρακτική αυτή είναι γνωστή ως 'πράσινη παραπλάνηση' ('greenwashing').

Τέταρτον, οι τράπεζες συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη εάν γίνουν περισσότερο υπεύθυνες όσον αφορά το περιβάλλον, βοηθώντας το περιβάλλον με τις πρακτικές τους. Τέτοιες πρακτικές είναι η εξοικονόμηση ενέργειας και μείωση σπατάλης χαρτιού (αφού οι τράπεζες καταναλώνουν πολύ χαρτί).

Οι τράπεζες όμως δε μπορούν να συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη μέσω των παραπάνω, αλλά και με την ενημέρωση των μετόχων τους για τα μακροπρόθεσμα

οφέλη της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (ΕΚΕ) και της βιώσιμης ανάπτυξης. Με την ενημέρωση αυτή οι μέτοχοι θα προτιμούν περισσότερο να επενδύουν τα κεφάλαιά τους σε τράπεζες υπεύθυνες με αποτέλεσμα τη μεγέθυνση της συμβολής τους στη βιώσιμη ανάπτυξη.

3.1.2 ΤΥΠΟΙ ΥΠΕΥΘΥΝΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΠΟΥ ΣΥΜΒΑΛΛΟΥΝ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ένας εξειδικευμένος τύπος τραπεζών που δημιουργούν κοινωνική ή περιβαλλοντική προστιθέμενη αξία και συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη είναι οι **κοινωνικές τράπεζες (social banks)**. Αυτές είναι τράπεζες που προσφέρουν αποκλειστικά δάνεια και άλλα τραπεζικά προϊόντα για την στήριξη της κοινωνίας, δηλαδή με άμεσο κοινωνικό αντίκτυπο (Baker & Nofsinger, 2012).

Οι κοινωνικές τράπεζες χωρίζονται στις (Scheire & Maertelaere, 2009) (Baker & Nofsinger, 2012) :

- **Τράπεζες ανακούφισης της φτώχειας**
- **Ηθικές τράπεζες**

Οι ηθικές τράπεζες προσελκύουν κεφάλαια από καταθέτες τα οποία επενδύουν με ηθικό, οικολογικό και βιώσιμο τρόπο. Συνήθως είναι μικρές σε μέγεθος τράπεζες με

τις καταθέσεις που συγκεντρώνουν να υπερβαίνουν κατά πολύ τα δάνεια που χορηγούν.

Οι δε τράπεζες ανακούφισης της φτώχειας είναι τράπεζες που εδρεύουν κυρίως στις υπανάπτυκτες ή αναπτυσσόμενες χώρες, που τα δάνειά τους υπερβαίνουν κατά πολύ τις καταθέσεις τους και γι αυτό τα υπόλοιπα κεφάλαια που χρειάζονται για να χορηγήσουν δάνεια, τα αντλούν/τα δανείζονται από funds. Οι τράπεζες ανακούφισης από τη φτώχεια προσφέρουν χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και προϊόντα για να ανακουφίσουν όσους υποφέρουν από φτώχεια, δηλαδή οικονομικά και εισοδηματικά ασθενέστερους καθώς και άτομα στο κοινωνικό περιθώριο (Scheire & Maertelaere, 2009).

Ένας δεύτερος τύπος τραπεζών που συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη, είναι οι λεγόμενες **πράσινες τράπεζες (green banks)**. Μία τράπεζα είναι πράσινη όταν αναλαμβάνει πράσινες πρωτοβουλίες ή δημιουργεί πράσινα χρηματοοικονομικά προϊόντα (Schreane, 2021).

Ουσιαστικά οι πράσινες τράπεζες είναι κανονικές τράπεζες, οι οποίες όμως λαμβάνουν υπόψη τους όλους τους περιβαλλοντικούς/οικολογικούς παράγοντες για την προστασία του περιβάλλοντος και για τη διατήρηση των φυσικών πόρων (Ziolo, 2019).

Ένας τρίτος εξειδικευμένος τύπος τραπεζών που συνεισφέρουν στη βιώσιμη ανάπτυξη είναι οι **πολυεθνικές αναπτυξιακές τράπεζες (MDBs – Multilateral Development Banks)**. Οι αναπτυξιακές τράπεζες δημιουργούνται με τη συνδρομή του ιδιωτικού τομέα και του δημόσιου τομέα και παρέχουν μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα χρηματοδότηση σε αναπτυξιακά έργα (Todaro & Smith, 2015). Οι πολυεθνικές αναπτυξιακές τράπεζες δραστηριοποιούνται διεθνώς σε πολλές χώρες και χρηματοδοτούν αναπτυξιακά έργα, κυρίως σε χώρες χαμηλού εισοδήματος και αναπτυσσόμενες οικονομίες για την επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης. Δημιουργούνται από μία ή περισσότερες κυβερνήσεις και διεθνείς οργανισμούς όπως την Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Gutterman, 2021).

Επιπρόσθετα οι πολυεθνικές αναπτυξιακές τράπεζες κατευθύνουν τη χρηματοδότησή τους επίσης σε πράσινα έργα (Ziolo, 2020). Για παράδειγμα η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων έχει συντονιστικό ρόλο σε μία ομάδα

πολυεθνικών αναπτυξιακών τραπεζών για τη χρηματοδότηση δράσεων για τον περιορισμό της κλιματικής αλλαγής (Ziolo, 2019).

Στη βιώσιμη ανάπτυξη συμβάλλουν όμως και οι **κεντρικές τράπεζες**. Συγκεκριμένα έχει συσταθεί το Δίκτυο για Ένα Πράσινο Χρηματοπιστωτικό Σύστημα (Network for Greening the Financial System – NGFS). Το συγκεκριμένο δίκτυο κεντρικών τραπεζών και εποπτικών αρχών συστήθηκε για να αυξήσει το ρόλο των τραπεζών στην χρηματοδότηση πράσινων επενδύσεων και επενδύσεων χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, για την επίτευξη των στόχων της Κλιματικής Συμφωνίας του Παρισιού και την ενίσχυση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και αποτελείται από τρεις ομάδες εργασίας που ασχολούνται με την εποπτεία, τη μακροοικονομική και την ενσωμάτωση της πράσινης χρηματοδότησης (Ezroj, 2020).

Η ΤτΕ (Τράπεζα της Ελλάδος) συμμετέχει στο παραπάνω δίκτυο (ΤτΕ, 2021, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2020).

Από τους 17 ΣΒΑ, η Τράπεζα της Ελλάδος έχει δώσει έμφαση στο στόχο 13 για την κλιματική αλλαγή και έχει συστήσει την Επιτροπή Μελετών Επιπτώσεων Κλιματικής Αλλαγής (ΕΜΕΚΑ) που συνεργάζεται με διεθνείς οργανισμούς και επιτροπές για το μετριασμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, αν και έχει περισσότερο ερευνητικό χαρακτήρα.

Ειδικά η Τράπεζα της Ελλάδος συμμετέχει σε διάφορες δράσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη και αποτελεί την πρώτη κεντρική τράπεζα που προωθεί τις αρχές της Υπεύθυνης Τραπεζικής (ΤτΕ, 2021, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2020). Συγκεκριμένα στηρίζει το έργο του UNEPFI για την υιοθέτηση των αρχών της Υπεύθυνης Τραπεζικής από τις ελληνικές τράπεζες.

Ένας ακόμη τρόπος με τον οποίο στηρίζει τη βιώσιμη ανάπτυξη η ΤτΕ είναι οι επενδύσεις σε πράσινα ομόλογα (green bonds) στις οποίες έχει προβεί η ίδια, ομόλογα που έχουν εκδώσει κράτη και διεθνείς οργανισμοί.

3.2 Εμπειρικές έρευνες και μελέτες : Τι δείχνουν

Πολύ πρόσφατη έρευνα του 2020 για τη συνεισφορά των ευρωπαϊκών τραπεζών στη βιώσιμη ανάπτυξη δείχνει ότι υπάρχει αργοπορία και καθυστέρηση των ευρωπαϊκών τραπεζών στην εκπλήρωση των 17 στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης (ΣΒΑ-SDGs), κάτι που εν μέρει οφείλεται στο ότι οι στόχοι αυτοί δεν είναι δεσμευτικοί και δεν υπάρχει ισχυρό θεσμικό ρυθμιστικό πλαίσιο γι αυτούς, αλλά εναπόκειται στην υπευθυνότητα των τραπεζών να συνεισφέρουν στην εκπλήρωσή τους (Cosma et al., 2020).

Το πιο σημαντικό συμπέρασμα που προκύπτει από τη συγκεκριμένη έρευνα, είναι ότι η συνεισφορά των ευρωπαϊκών τραπεζών στην επίτευξη των 17 ΣΒΑ παρουσιάζει αποκλίσεις ανάμεσα στις διάφορες χώρες, με τις μεγαλύτερες αποκλίσεις να εντοπίζονται σε αναδυόμενες ευρωπαϊκές οικονομίες, όπως στην

Πολωνία, στην Κροατία, στην Εσθονία καθώς και εντός των χωρών αυτών, από τράπεζα σε τράπεζα.

Ελλείπει εμπειρικών ερευνών και μελετών για τη **συμβολή της υπεύθυνης τραπεζικής στη χρηματοδότηση της βιώσιμης ανάπτυξης ειδικά στη χώρα μας**, εκπονήσαμε τη δική μας έρευνα.

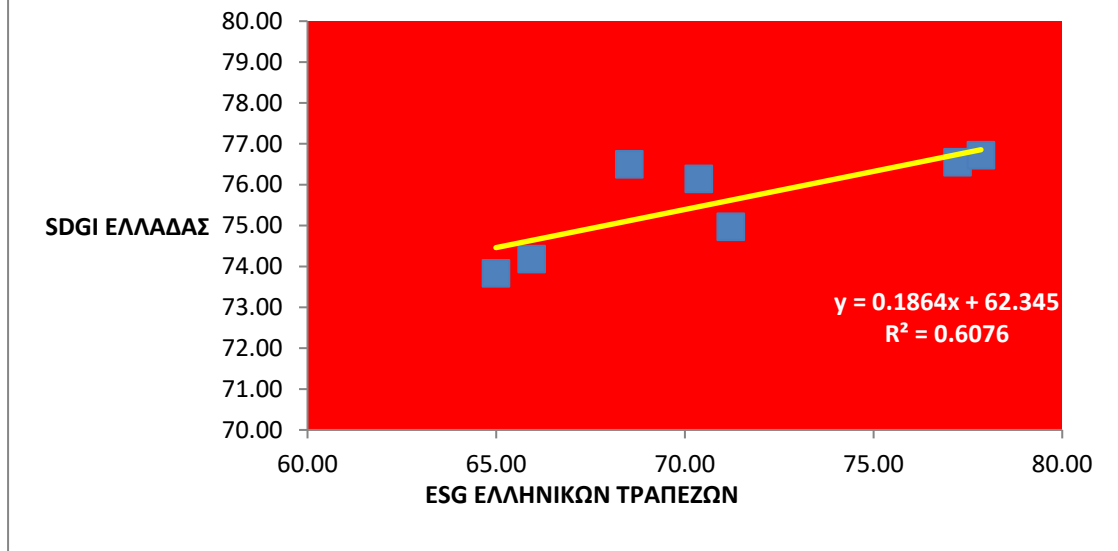
Αντλήσαμε δεδομένα για τους δείκτες μέτρησης ESG scores των 4 συστημικών ελληνικών τραπεζών για την τελευταία επταετία (2015-2021) από τις εταιρίες ESG αξιολόγησης S&P Global και Refinitiv.

Εκτιμήσαμε το γεωμετρικό μέσο ESG score κάθε έτους με βάση τα ESG scores των τεσσάρων συστημικών ελληνικών τραπεζών (NBG, Alphabank, Eurobank, Piraeusbank). Ο γεωμετρικός μέσος υπολογίστηκε με τη συνάρτηση GEOMEAN του Microsoft Excel. Ο λόγος που χρησιμοποιήσαμε για το μέσο όρο το γεωμετρικό μέσο κι όχι τον αριθμητικό μέσο ή τη διάμεσο, είναι διότι βρίσκει το μέσο όρο με μεγαλύτερη ακρίβεια.

Η σχέση ανάμεσα στους δείκτες υπευθυνότητας και βιωσιμότητας των ελληνικών τραπεζών (ESG scores) και στον δείκτη επίτευξης στόχων βιώσιμης ανάπτυξης της Ελλάδας (SDGI) φαίνεται στο παρακάτω γράφημα :

Διάγραμμα 6 – Σχέση ESG scores ελληνικών τραπεζών και SDGI Ελλάδας (2015-2021)

Σχέση μεταξύ ESG scores ελληνικών τραπεζών και SDGI Ελλάδας (2015-2021)

Η καμπύλη είναι ανερχόμενη, δηλαδή έχει θετική κλίση, κάτι που υποδηλώνει ότι υπάρχει θετική σχέση ανάμεσα στην υπευθυνότητα και βιωσιμότητα των ελληνικών τραπεζών και στη βιώσιμη ανάπτυξη στην Ελλάδα.

Εκτιμούμε τη σχέση χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της απλής παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή το δείκτη επίτευξης στόχων βιώσιμης ανάπτυξης (ΔΕΣΒΑ) (SDGI) της Ελλάδας και ανεξάρτητη μεταβλητή το δείκτη ESG score των ελληνικών τραπεζών, για να επιβεβαιώσουμε τη θετική εξάρτηση της βιώσιμης ανάπτυξης από τη βιωσιμότητα και υπευθυνότητα των ελληνικών τραπεζών.

Η εκτίμηση γίνεται με τη μέθοδο των Ελαχίστων Τετραγώνων (OLS) με το στατιστικό και οικονομετρικό πρόγραμμα Eviews.

Τα αποτελέσματα της απλής παλινδρόμησης φαίνονται στον παρακάτω πίνακα :

Πίνακας 3 – Εξάρτηση βιώσιμης ανάπτυξης (SDGI) στην Ελλάδα από υπευθυνότητα και βιωσιμότητα (ESG scores) ελληνικών τραπεζών (2015-2021) [Απλή παλινδρόμηση]

Dependent Variable: SDGI GREECE
 Method: Least Squares
 Date: 08/21/22 Time: 15:11
 Sample: 2015 2021
 Included observations: 7

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	62.34529	4.757772	13.10388	0.0000
ESG GREEK BANKS	0.186394	0.066984	2.782662	0.0388
R-squared	0.607634	Mean dependent var		75.55571
Adjusted R-squared	0.529161	S.D. dependent var		1.210439
S.E. of regression	0.830575	Akaike info criterion		2.701560
Sum squared resid	3.449277	Schwarz criterion		2.686106
Log likelihood	-7.455460	Hannan-Quinn criter.		2.510549
F-statistic	7.743209	Durbin-Watson stat		1.390226
Prob(F-statistic)	0.038780			

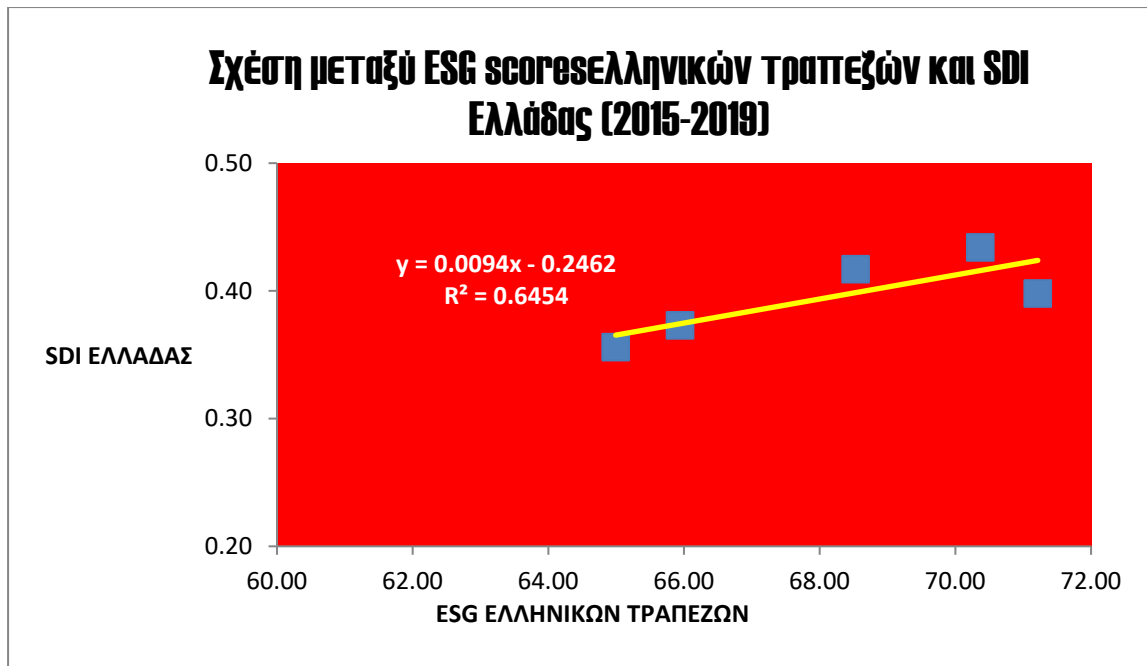
Ο συντελεστής βήτα είναι στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 5% αφού η τιμή του p-value δείχνει ότι υπάρχει μόνο 3,88% πιθανότητα να είναι μηδέν. Το πρόσημό του είναι θετικό επιβεβαιώνοντας τη θετική σχέση υπευθυνότητας και βιωσιμότητας τραπεζών και βιώσιμης ανάπτυξης στην Ελλάδα. Η τιμή του δείχνει ότι υπάρχει μικρή εξάρτηση της βιώσιμης ανάπτυξης από την υπευθυνότητα των τραπεζών στη χώρα μας αφού μία αύξηση/μείωση του ESG score των ελληνικών τραπεζών κατά μία μονάδα αυξάνει/μειώνει το δείκτη επίτευξης στόχων βιώσιμης ανάπτυξης κατά 0,186 μονάδες μόνο.

Στατιστικά σημαντικός είναι και ο συντελεστής α που δείχνει το βαθμό επίτευξης στόχων βιώσιμης ανάπτυξης στην Ελλάδα, ανεξάρτητα από την βιωσιμότητα και υπευθυνότητα των ελληνικών τραπεζών.

Ένα μεγάλο μέρος των μεταβολών (το 60,76%) στο δείκτη επίτευξης στόχων βιώσιμης ανάπτυξης προβλέπονται/ερμηνεύονται από τις μεταβολές στα ESG scores μας δείχνει η τιμή του R².

Η σχέση ανάμεσα στα ESG scores των ελληνικών τραπεζών και στον δείκτη βιώσιμης ανάπτυξης της Ελλάδας (SDI) φαίνεται στο παρακάτω γράφημα :

Διάγραμμα 7 – Σχέση ESG scores ελληνικών τραπεζών και SDI Ελλάδας (2015-2019)

Και αυτή η καμπύλη έχει θετική κλίση, όντας ανοδική, οπότε έχουμε θετική σχέση μεταξύ ESG scores των ελληνικών τραπεζών και δείκτη βιώσιμης ανάπτυξης της χώρας μας, στην περίοδο 2015-2019 (δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τον SDI στα έτη 2020 και 2021).

‘Τρέχουμε’ με το Eviews με τη μέθοδο των OLS την απλή παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή το δείκτη SDI της Ελλάδας και ανεξάρτητη μεταβλητή τα ESG scores των ελληνικών τραπεζών.

Ο πίνακας που ακολουθεί μας δίνει τα αποτελέσματα :

Πίνακας 4 – Εξάρτηση βιώσιμης ανάπτυξης (SDI) στην Ελλάδα από υπευθυνότητα και βιωσιμότητα (ESG scores) ελληνικών τραπεζών (2015-2019) [Απλή παλινδρόμηση]

Dependent Variable: SDI GREECE
 Method: Least Squares
 Date: 08/21/22 Time: 19:06
 Sample (adjusted): 2015 2019
 Included observations: 5 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.246158	0.274818	-0.895711	0.4364
ESG GREEK BANKS	0.009409	0.004027	2.336676	0.1015
R-squared	0.645392	Mean dependent var		0.395600
Adjusted R-squared	0.527190	S.D. dependent var		0.031691
S.E. of regression	0.021791	Akaike info criterion		-4.525474
Sum squared resid	0.001425	Schwarz criterion		-4.681699
Log likelihood	13.31369	Hannan-Quinn criter.		-4.944766
F-statistic	5.460054	Durbin-Watson stat		1.829335
Prob(F-statistic)	0.101528			

Η σταθερά α είναι μη στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 5% (43,64% πιθανότητα να είναι μηδέν). Ο συντελεστής βήτα είναι οριακά θετικός και κοντά στο μηδέν, ήτοι 0,0094 που σημαίνει ότι υπάρχει μεν θετική σχέση μεταξύ ESG scores των ελληνικών τραπεζών και του δείκτη SDI της Ελλάδας, ωστόσο ο συντελεστής είναι στατιστικά μη σημαντικός οριακά σε επίπεδο σημαντικότητας 10% (10,15% πιθανότητα σύμφωνα με το p-value να είναι μηδέν).

Ο συντελεστής προσδιορισμού R^2 παίρνει τιμή 0,6454 που σημαίνει ότι το 64,54% των μεταβολών στο δείκτη βιώσιμης ανάπτυξης στην Ελλάδα ερμηνεύεται/προβλέπεται από τις μεταβολές στους δείκτες βιωσιμότητας και άρα και υπευθυνότητας των ελληνικών τραπεζών.

Εκ των παραπάνω προκύπτει θετική σχέση μεταξύ βιώσιμης ανάπτυξης στη χώρα μας και Υπεύθυνης και Βιώσιμης Τραπεζικής (των ελληνικών τραπεζών).

Στη συνέχεια διερευνήσαμε εάν αυτή η σχέση είναι αιτιώδης, δηλαδή εάν οι μεταβολές στα ESG scores των ελληνικών τραπεζών προκαλούν αιτιώδεις μεταβολές στους δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης και επίτευξης στόχων βιώσιμης ανάπτυξης στην Ελλάδα.

Η διερεύνηση έγινε με τον έλεγχο αιτιότητας κατά Granger με το πρόγραμμα Eviews με μία χρονική υστέρηση :

Πίνακας 5 – Αιτιότητα μεταξύ βιώσιμης ανάπτυξης (SDI) στην Ελλάδα από υπευθυνότητα και βιωσιμότητα (ESG scores) ελληνικών τραπεζών (2015-2019)

[Έλεγχος αιτιότητας κατά Granger]

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 08/21/22 Time: 19:12

Sample: 2015 2021

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
SDI GREECE does not Granger Cause ESG GREEK BANKS	4	0.01816	0.9147
ESG_GREEK_BANKS does not Granger Cause SDI_GREECE		4.04079	0.2939

Πίνακας 6 – Αιτιότητα μεταξύ βιώσιμης ανάπτυξης (SDGI) στην Ελλάδα από υπευθυνότητα και βιωσιμότητα (ESG scores) ελληνικών τραπεζών (2015-2021)

[Έλεγχος αιτιότητας κατά Granger]

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 08/21/22 Time: 19:19

Sample: 2015 2021

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
ESG GREEK BANKS does not Granger Cause SDGI GREECE	6	0.67265	0.4722
SDGI GREECE does not Granger Cause ESG GREEK BANKS		1.19270	0.3546

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των πινάκων 5 και 6, δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 5% ότι οι μεταβολές στα ESG scores των ελληνικών τραπεζών δεν προκαλούν αιτιώδεις μεταβολές στο δείκτη επίτευξης στόχων βιώσιμης ανάπτυξης (SDGI) της Ελλάδας (πιθανότητα 29,39% > 5% να ισχύει) και δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 5% ότι οι μεταβολές στα ESG scores των ελληνικών τραπεζών δεν προκαλούν αιτιώδεις μεταβολές στο δείκτη βιώσιμης ανάπτυξης (SDI) της Ελλάδας (πιθανότητα 35,46% > 5% να ισχύει).

Συνεπώς υπάρχει εξάρτηση της βιώσιμης ανάπτυξης στην Ελλάδα από την υπευθυνότητα και τη βιωσιμότητα των ελληνικών τραπεζών, χωρίς ωστόσο να υπάρχει αιτιότητα στη σχέση αυτή.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Υπεύθυνη Τραπεζική χαρακτηρίζεται από τράπεζες οι οποίες συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη, συνεισφέρουν στα άτομα, στην κοινωνία και στο περιβάλλον στα οποία οι δραστηριότητές τους έχουν θετική επίδραση και διαχειρίζονται τους περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς κινδύνους καθώς και τους κινδύνους σε θέματα διακυβέρνησης. Οι τράπεζες είναι υπεύθυνες όταν ικανοποιούν τις ανάγκες των πελατών τους, λειτουργούν με διαφάνεια, λογοδοτούν στην κοινωνία και συνεργάζονται με όλους τους ενδιαφερόμενους για την επίτευξη των στόχων της και εργάζονται για την επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης εφαρμόζοντας βιώσιμες πρακτικές.

Τις τράπεζες ωθούν να γίνουν πιο υπεύθυνες οι πελάτες τους, οι ανταγωνιστές τους αλλά και η κοινωνία. Τα οφέλη της Υπεύθυνης Τραπεζικής είναι πολλαπλά, από τη μείωση κινδύνων (φήμης και νομικού), οικονομικά (φορολογικά πλεονεκτήματα) μέχρι και τη βελτίωση της εικόνας τους απέναντι στους πελάτες, στους επενδυτές και στην κοινωνία.

Οι βιώσιμες τράπεζες είναι και υπεύθυνες σε θέματα κοινωνικά, περιβαλλοντικά και διακυβέρνησης και συμπεριφέρονται ηθικά, αλλά επιπλέον η βιώσιμη τραπεζική έχει και οικονομική διάσταση. Άρα η υπεύθυνη τραπεζική είναι μέρος το βιώσιμης τραπεζικής.

Οι κυριότεροι δείκτες που μετρούν την υπευθυνότητα των τραπεζών είναι οι δείκτες εταιρικής ευθύνης (CRI) και οι δείκτες ESG (κινδύνων περιβαλλοντικών, κοινωνικών και διακυβέρνησης).

Η βιώσιμη ανάπτυξη έχει μακροπρόθεσμο χαρακτήρα (δηλαδή αφορά τις μελλοντικές γενεές) και δεν περιορίζεται στο παρόν. Δεν ταυτίζεται με την οικονομική ανάπτυξη αλλά με την οικονομική ανάπτυξη που δεν προκαλεί αρνητικές επιπτώσεις σε περιβάλλον και κοινωνία (πλανήτη και ανθρώπους). Μετράται με διάφορους δείκτες και κυρίως από το Δείκτη Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDI) και από το Δείκτη Επίτευξης Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης. Οι στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης είναι αρκετοί (17 στον αριθμό).

Οι τύποι τραπεζών που συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη είναι οι πράσινες τράπεζες, οι κοινωνικές τράπεζες, οι αναπτυξιακές τράπεζες καθώς και οι κεντρικές τράπεζες των χωρών.

Οι τράπεζες μπορούν να συμβάλλουν με πολλά μέσα στην επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης όπως με την δημιουργία νέων καινοτόμων χρηματοοικονομικών προϊόντων χορηγήσεων, αποταμιεύσεων, πιστοποιητικών καταθέσεων, ομολόγων και άλλων προϊόντων και κυρίως με τη χρηματοδότηση πράσινων έργων και δράσεων με αντίκτυπο στην κοινωνία καθώς και με τη μείωση ή και διακοπή χρηματοδότησης εταιριών που βλάπτουν το περιβάλλον και την κοινωνία. Ακόμη μπορούν να συνεισφέρουν στη βιώσιμη ανάπτυξη με την εξοικονόμηση ενέργειας και χαρτιού.

Δυστυχώς οι τράπεζες προσυπογράφουν, τουλάχιστον στην Ευρώπη, τις αρχές υπευθυνότητας και υλοποιούν δράσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη με αργό ρυθμό, λόγω της μη υποχρεωτικότητας και του αδύναμου θεσμικού πλαισίου,

Η έρευνά μας ωστόσο έδειξε ότι οι ελληνικές τράπεζες συμβάλλουν τα τελευταία χρόνια έστω και αμυδρά στην επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αντζουλάτος Α., 2020, *Τραπεζική : Διοίκηση και Στρατηγική*, Αθήνα : Διπλογραφία
- Προβόπουλος Γ., Καπόπουλος Π., 2001, *Η Δυναμική του Χρηματοοικονομικού Συστήματος*, Αθήνα : Κριτική

Ξένη Βιβλιογραφία σε μετάφραση

- Casu B., Molyneux P., Girardone C., 2018, *Εισαγωγή στην Τραπεζική*, Αθήνα : Τζιόλας

Ξένη Βιβλιογραφία

- Allman K., 2015, *Impact Investment : A Practical Guide to Investment Process and Social Impact Analysis*, N.J. : John Wiley & Sons
- Bem A., Dazszynska-Zygadlo K., Hjdikova T., Juhasz P., 2018, *Finance and Sustainability – Proceedings from the Finance and Sustainability Conference Wroclaw 2017*, Cham : Springer
- Bouma J., Jeucken M., Klinkers L., 2001, *Sustainable Banking – The Greening of Finance*, Sheffield : Greenleaf Publishing
- Care R., 2018, *Sustainable Banking – Issues and Challenges*, Cham : Springer Nature
- Cooperrider D., Selian A., Brodin J., Tomasdottir H., 2021, *The Business of Building a Better World – The Leadership Revolution That is Changing Everything*, Oakland : Berrett-Koehler Publishers
- Dekhili S., 2021, *Marketing for Sustainable Development – Rethinking Consumption Models*, London : Wiley ISTE
- Dolan C., Zalles D.B., 2021, *Transparency in ESG and the Circular Economy : Capturing Opportunities Through Data*, N.J. : Business Expert Press
- Ezroj A., 2020, *Green Finance and Carbon Risk*, Oxford : Routledge
- Fipro J., 2021, *Activate Your Money*, N.J. : John Wiley & Sons

- Gutterman A., 2021, *Sustainable Finance and Impact Investing*, N.J. : Business Expert Press
- Gutterman A., 2020, *Sustainable Reporting and Communications*, N.J. : Business Expert Press
- Jeucken M., 2010, *Sustainable Finance and Banking*, London : Routledge
- Laasch O., Conaway R., 2015, *Principles for Responsible Management – Global Sustainability, Responsibility and Ethics*, Stamford : Cengage Learning
- Munasinghe M., 1992, *Environmental Economics and Sustainable Development*, Washington : World Bank Environment Department
- Munasinghe M., 2009, *Sustainable Development in Practice – Sustainomics Methodology and Applications*, Cambridge : Cambridge University Press
- Nassos G., Avlonas N., 2020, *Practical Sustainability Strategies – How to Gain a Competitive Advantage*, N.J. : John Wiley & Sons
- Nofsinger J., Baker K., 2012, *Socially Responsible Finance and Investing : Financial Institutions, Corporations, Investors and Activists*, N.J. : John Wiley & Sons
- Pagitsas C., 2022, *Chief Sustainability Officers at Work : How CSOs Build Successful Sustainability and ESG Strategies*, N.Y. : Apress
- Rezaee Z., Tsui J., Cheng P., Zhou G., 2019, *Business Sustainability in Asia*, N.J. : John Wiley & Sons
- Rezaee Z., 2021, *Business Sustainability Factors of Performance, Risk and Disclosure*, N.J. : Business Expert Press
- Sarkar R., Sinha A., 2017, *Economics of Sustainable Development*, N.J. : Business Expert Press
- Schreane K., 2021, *Corporations Compassion Culture*, N.J. : John Wiley & Sons
- Spedding L., Rose A., 2008, *Business Risk Management Handbook : A Sustainable Approach*, Oxford : CIMA Publishing
- Sukkar A., 2022, *The Future Path of SMEs*, N.J. : Business Expert Press
- Suto M., Takehara H., 2018, *Corporate Social Responsibility and Corporate Finance in Japan*, Singapore : Springer
- Todaro M., Smith S., 2015, *Economic Development*, Boston : Pearson
- Vernimmen P., Quiry P., Dallochio M., Le Fur Y., Salvi A., 2017, *Corporate Finance*, N.J. : John Wiley & Sons

- Walker J., Pekmezovic A., Walker G., 2019, *Sustainable Development Goals – Harnessing Business to Achieve the SDGs through Finance, Technology and Law Reform*, West Sussex : John Wiley & Sons
- Weber O., Remer S., 2011, *Social Banks and the Future of Sustainable Finance*, Oxford : Routledge
- Wendt K., 2015, *Responsible Investment Banking – Risk Management Frameworks, Sustainable Financial Innovation and Softlaw Standards*, N.Y. : Springer
- Ziolo M., Sergi B., 2019, *Financing Sustainable Development – Key Challenges and Prospects*, Cham : Palgrave MacMillan
- Ziolo M., 2020, *Finance and Sustainable Development – Designing Sustainable Financial Systems*, Oxford : Routledge

Έρευνες-Μελέτες-Επιστημονικά Άρθρα

- Cosma S., Venturelli A., Schwizer P., Boscia V., 2020, *Sustainable Development and European Banks: A Non-Financial Disclosure Analysis*.
- Στουρνάρας Γ., 2021, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2020, Τράπεζα της Ελλάδος-Ευρωσύστημα

Πανεπιστημιακές Πηγές

- Κοτταρίδη Κ., 2021, *Βιώσιμη Επιχειρηματικότητα και Επιχειρηματικά Σχέδια*, Πανεπιστημιακές διαλέξεις, Μ.Π.Σ., Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, Σχολή Οικονομικών, Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς
- Κοτταρίδη Κ., Δρίβας Κ., 2020, *Τα Οικονομικά της Καινοτομίας και της Βιώσιμης Ανάπτυξης*, Μ.Π.Σ., Πανεπιστημιακές διαλέξεις, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, Σχολή Οικονομικών, Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Διαδικτυακές Πηγές

- <https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-typon/anazhthsh-enhmerwsewn/enhmerwseis?announcement=7c0a5055-88da-41ab-b7f1-307cc8244661>
- <https://www.cfainstitute.org/en/research/esg-investing>
- <https://crbf.wp.st-andrews.ac.uk/>
- <http://www.csls.ca/iwb.asp#:~:text=It%20comprises%20the%20following%20four,and%20changes%20in%20life%20span.>
- <https://csrindex.gr/>
- <https://dashboards.sdgindex.org/map>
- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/database>
- https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/170718-sustainable-finance-presentation-christian-thimann_en.pdf
- <https://epi.yale.edu/>
- <https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads>
- <https://www.ngfs.net/en>
- <https://sdgs.un.org/goals>
- <https://www.spglobal.com/esg/scores>
- <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=400&nr=107&menu=1515>
- <https://www.unepfi.org/banking/bankingprinciples/>
- <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>
- <https://www.unpri.org/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ : ΠΙΝΑΚΕΣ, ΣΧΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1 – Περιβαλλοντικοί κίνδυνοι, κοινωνικοί κίνδυνοι και κίνδυνοι διακυβέρνησης (ESG παράγοντες)

Πίνακας 2 – Οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης της ‘Ατζέντας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη το 2030’

Πίνακας 3 – Εξάρτηση βιώσιμης ανάπτυξης (SDGI) στην Ελλάδα από υπευθυνότητα και βιωσιμότητα (ESG scores) ελληνικών τραπεζών (2015-2021)
[Απλή παλινδρόμηση]

Πίνακας 4 – Εξάρτηση βιώσιμης ανάπτυξης (SDI) στην Ελλάδα από υπευθυνότητα και βιωσιμότητα (ESG scores) ελληνικών τραπεζών (2015-2019) [Απλή παλινδρόμηση]

Πίνακας 5 – Αιτιότητα μεταξύ βιώσιμης ανάπτυξης (SDI) στην Ελλάδα από υπευθυνότητα και βιωσιμότητα (ESG scores) ελληνικών τραπεζών (2015-2019)
[Έλεγχος αιτιότητας κατά Granger]

Πίνακας 6 – Αιτιότητα μεταξύ βιώσιμης ανάπτυξης (SDGI) στην Ελλάδα από υπευθυνότητα και βιωσιμότητα (ESG scores) ελληνικών τραπεζών (2015-2021)
[Έλεγχος αιτιότητας κατά Granger]

ΣΧΗΜΑΤΑ

Σχήμα 1 – Η μήτρα εταιρικής υπευθυνότητας των τραπεζών

Σχήμα 2 – Κίνδυνοι βιωσιμότητας τραπεζών

Σχήμα 3 – Το τρίγωνο της βιώσιμης ανάπτυξης

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διάγραμμα 1 – Προσαρμοσμένος στο περιβάλλον δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης σε 169 χώρες (2019)

Διάγραμμα 2 – Δείκτης βιώσιμης ανάπτυξης σε 163 χώρες (2021)

Διάγραμμα 3 – Δείκτης επίτευξης στόχων βιώσιμης ανάπτυξης Ελλάδας (2000-2021)

Διάγραμμα 4 – Δείκτης βιώσιμης ανάπτυξης σε 165 χώρες (2019)

[Διάγραμμα 5 – Δείκτης βιώσιμης ανάπτυξης Ελλάδας \(2000-2021\)](#)

[Διάγραμμα 6 – Σχέση ESG scores ελληνικών τραπεζών και SDGI Ελλάδας \(2015-2021\)](#)

[Διάγραμμα 7 – Σχέση ESG scores ελληνικών τραπεζών και SDI Ελλάδας \(2015-2019\)](#)